

KRONIKA

K jubileu profesora Mečislava Boráka

V dnešní době, která přeje stále užší specializaci, zákonitě ubývá osobností se širokými zájmy, které se dokážou prosadit v řadě oborů a činností. Mezi tyto vzácné výjimky patří i člen redakční rady Slezského sborníku, známý historik, muzejník a vysokoškolský učitel, neúnavný organizátor vědeckého výzkumu a popularizátor jeho výsledků, žurnalista a scénárista i zkušený cestovatel prof. PhDr. Mečislav Borák, CSc. S Mířou, jak mu říkají jeho přátelé, se známe už čtyřicet let, spolupracovali jsme na řadě výzkumných projektů a měl jsem možnost zblízka sledovat jeho rozmanité aktivity, které ho zavedly do různých konců světa a stále pokračují, takže se skoro nechce věřit, že počátkem letošního roku oslavil již 70. narozeniny. Využijme této příležitosti aspoň k připomenutí jeho dosud zdaleka ještě neukončeného díla, jehož podrobnější zhodnocení čeká na příští generace historiků.¹

Narodil se na sklonku války 31. ledna 1945 v Růžďce u Vsetína, většinu dětství a mládí však prožil ve Frýdku-Místku. Po maturitě na střední všeobecně vzdělávací škole vystudoval publicistiku na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze. Promoval v bouřlivém roce 1968 a po absolvování základní vojenské služby se na podzim následujícího roku vrátil na Ostravsko – zpočátku bydlel v Havířově, pak se přestěhoval do Ostravy, kde žije dodnes. Už tehdy jej přitahovaly moderní dějiny, ale v ovzduší nastupující normalizace, na níž se nechtěl jako začínající žurnalista podílet, raději přijal místo psychologa a sociálního pracovníka v ostravském družstvu Zlatník, které zastával do poloviny 70. let. Ve svém volném čase se však dále zabýval historií a v roce 1972 získal doktorát filozofie za práci z dějin katolického tisku,² což tehdy rozhodně nebylo preferované téma. Jeho další profesní dráha pak byla už úzce spojena s opavskými muzejními a historickými pracovišti. Od roku 1975 pracoval jako historik nejnovějších dějin ve Slezském muzeu v Opavě, od roku 1984 byl vědeckým pracovníkem Slezského ústavu ČSAV (AV ČR) v Opavě, který se na jaře 1993 stal součástí Slezského zemského muzea (SZM) v Opavě. Na sklonku 80. let získal vědeckou hodnost kandidáta historických věd na základě práce o protifašistickém odboji na Těšínsku,³ od počátku 90. let přednášel postupně na katedrách a ústavech historie Ostravské univerzity v Ostravě, Slezské univerzity v Opavě a Univerzity Palackého v Olomouci, kde se v roce 2001 habilitoval.⁴ V roce 2004 nastoupil na Filozoficko-přírodovědeckou fakultu Slezské univerzity v Opavě a v roce 2009 byl jmenován profesorem v oboru československých a českých dějin. V současnosti je kmenovým pracovníkem Ústavu středoevropských studií Fakulty veřejných politik SU v Opavě, kde je garantem doktorského studijního oboru Moderní dějiny střední Evropy, a na částečný úvazek působí ve Slezském zemském muzeu a od roku 2000 i v pražském Centru pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války.

Pro Borákovu vědeckou a publikační činnost je příznačné její zakotvení v oblasti historického Těšínska a českého Slezska, s níž jsou spojeny jeho základní výzkumy i jejich metodologie.⁵ Ve svých stěžejních badatelských aktivitách však dokázal tento regionální rozměr úspěšně překročit a propojit s rovinou celostátní i mezinárodní, podobně jako tomu bylo i v rovině mikro- a makrohistorie. Vždy byl především historikem lidských osudů,⁶ hledačem obyčejných, „malých“ lidí, zdánlivě nenávratně ztracených ve „velkých“ dějinách, a vypravěčem jejich životních příběhů, které dokázal zasadit do obecnějšího rámce oněch „velkých“

¹ Dnes existují pouze životopisné medailonky, vydané při různých příležitostech, které zachycují především publikační činnost, částečně i další aktivity M. Boráka. Srov. *Životní jubileum Mečislava Boráka*, Těšínsko 37, 1995, č. 4, s. 31; *Borák Mečislav*, in: J. Pánek – P. Vorel a kol., *Lexikon současných českých historiků*, Praha 1999, s. 39–40; Dan GAWRECKI, *Mečislav Borák – historik Těšínska*, Těšínsko 48, 2005, č. 1, s. 29–32; Dušan JANÁK, *K životnímu jubileu doc. PhDr. Mečislava Boráka, CSc.*, Časopis Slezského zemského muzea, série B 54, 2005, č. 4, s. 280–282; Rudolf ŽÁČEK, *Mečislav Borák – historik lidských osudů*, Slezský sborník 103, 2005, č. 4, s. 306–318; /NP/ [Nina Pavelčíková], *Mečislav Borák*, in: *Kulturně historická encyklopedie Slezska a severní Moravy*, Sv. I, Ostrava 2005, s. 137–138; 56. *Borák Mečislav*, in: R. Lipovski – L. Dokoupil – A. Zárický a kol., *Lexikon českých historiků 2010*, Ostrava 2013, s. 52–56; Jiří FRIEDL, *Profesor Mečislav Borák jubileji*, *Slovanský přehled* 101, 2015, č. 1, s. 234–237. Dále viz bibliografickou databázi Historického ústavu AV ČR, v. v. i., dostupnou na <http://biblio.hiu.cas.cz/> nebo vlastní bibliografii na webových stránkách Fakulty veřejných politik SU, dostupnou na <http://www.slu.cz/fvp/cz/uses/pracovnici/mecislav-borak>.

² Mečislav BORÁK, *Přehled katolického tisku v českých zemích do roku 1918*, rigorózní práce, Univerzita Karlova 1973.

³ TÝŽ, *Odboj proti fašismu na odtrženém území Těšínska v letech 1938–1945*, disertační práce, Slezský ústav v Opavě 1987.

⁴ Jako habilitační práci předložil knihu *Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v českých zemích a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*, Ostrava 1998.

⁵ D. GAWRECKI, *Mečislav Borák – historik Těšínska*, s. 29.

⁶ R. ŽÁČEK, *Mečislav Borák – historik lidských osudů*, s. 306–307.

dějin. A nejen to, k tématům, která ho zaujala, se opakovaně vracel a pokaždé přinesl nová fakta a pohledy, na jejichž základě dokázal revidovat a rozšířit dřívější závěry a prohloubit stávající historické poznání.

To ukázaly už výzkumy životické tragédie, které začaly na přelomu 70. a 80. let minulého století, kdy také v monografii Zločin v Životících podrobně vylíčil její příčiny, průběh a význam.⁷ V širších souvislostech nacistické okupační politiky a situace na Těšínsku se touto tragédií znovu zabýval na sklonku tisíciletí.⁸ Mohl se přitom opřít o komparaci s podobnými zločiny v Polsku,⁹ o dlouhodobé výzkumy nacistických zločinů, jejichž výsledky včetně analýzy bezpečnostního a právního systému zachytil v monografii *Na příkaz gestapa*,¹⁰ i odboje proti okupantům na Těšínsku¹¹ či o zevrubnou znalost okupačních poměrů¹² a osudů zdejších obyvatel.¹³

Relativně samostatnou problematiku, volně související s nuceným nasazením obyvatelstva z okupovaných území na práci v Říši, představovaly tzv. polenlágry, zvláštní druh nacistických koncentračních táborů pro Poláky ve Slezsku. Těmito otázkami se M. Borák zevrubněji zabýval v letech 2001–2006 v souvislosti s činností člena a předsedy odvolací komisi pro odškodnění totálně nasazených při České radě pro oběti nacismu a Česko-německém fondu budoucnosti. Už v roce 2001 připravil s přihlédnutím k poměrům na Těšínsku shrnující studii o nuceném pracovním nasazení Poláků do Říše, která byla využita při stanovení podmínek pro odškodnění totálně nasazených, a o průběhu odškodňování nacistických obětí u nás i v dalších evropských zemích informoval později odbornou veřejnost.¹⁴ V roce 2004 pak zveřejnil první souhrnnou českou studii o tzv. polenlágrech, jimž už dříve věnoval několik článků.¹⁵

⁷ Např. Mečislav BORÁK, *Životická tragédie*, Karviná – Ostrava 1978; Polský překlad: TÝŽ, *Żywocicka tragedia*, přetl. J. Damborský, Ostrava 1979; TÝŽ, *Svědectví o životické tragédii*, Časopis Slezského muzea, série B 28, 1979, č. 1, s. 25–39; TÝŽ, *K 35. výročí životické tragédie*, Těšínsko 22, 1979, č. 1, s. 1–3; TÝŽ, *Dohra životické tragédie*, *Vlastivědné listy* 5, 1979, č. 1, s. 5–7; TÝŽ, *Zločin v Životících*, I. vyd., Ostrava 1980; II. vyd., Ostrava 1984; Polský překlad: TÝŽ, *Zbrodnia w Żywocicach*, *Głos Ludu*, 3. 7.–20. 10. 1984 r.

⁸ Mečislav BORÁK, *Svědectví ze Životic. Těšínsko za druhé světové války a okolnosti životické tragédie*, Český Těšín 1999.

⁹ Mečislav BORÁK, *Nazistowska akcja likwidacyjna w Żywocicach (6 VIII 1944 r.) i jej sprawcy*, *Zaranie Śląskie* 54, 1991, Nr 1–2, s. 47–64.

¹⁰ Mečislav BORÁK, *Hrob u jámy Barbora. Svědectví o prvním nacistickém válečném zločinu na Těšínsku*, Těšínsko 32, 1989, č. 3, s. 1–6; TÝŽ, *Na příkaz gestapa. Nacistické válečné zločiny na Těšínsku*, Ostrava 1990.

¹¹ Mečislav BORÁK, *Odboj proti fašismu na odtrženém území Těšínska v letech 1938–1945*, Autoreférát disertace, Opava 1987; TÝŽ, *K některým metodologickým a heuristickým problémům regionálního výzkumu dějin protifašistického odboje (1938–1945) v Severomoravském kraji*, *Zpravodaj SÚO ČSAV*, Opava, leden-březen 1989, s. 7–9; TÝŽ, *K výzkumu problematiky českého a polského národního odboje na odtrženém území Těšínska v letech 1938–1945*, in: *Slezsko v československo-polských vztazích 1918–1947*, Opava 1991, s. 50–54; TÝŽ, *Wilhelm Kosarz i „czeska czwórka“*, *Kalendarz Śląski* 30, 1994, s. 69–77; TÝŽ, *Zapomenuť hrdinové. Osudy letců z Těšínska na západní frontě*, Těšínsko, 37, 1994, č. 1, s. 7–14; TÝŽ, *Vyništní koncepte českého a polského národního odboje na Těšínsku*, in: *Válečný rok 1944. Příspěvky účastníků mezinárodní konference konané ve dnech 19.–20. října 1999 v Praze*, ed. Z. Zudová-Lešková, Praha 2001, s. 160–164; TÝŽ, *Úvodem*, in: *Cesty a osudy bohuminých odbojářů 1938–1945*, Bohumin 1995, s. 4–6; TÝŽ, *Dwie koncepcje oporu na Śląsku Cieszyńskim (Zaolziu) w latach 1938–1945*, in: *Między przymusową przysięgą a prawdziwą solidarnością. Czesi – Polacy – Słowacy 1938/39–1945–1989*, Czuję I., edd. P. Błażek – P. Jaworski – L. Kamiński, Warszawa 2007, s. 137–143.

¹² Mečislav BORÁK, *Útěk z tábora v Dössel*, Těšínsko 29, 1986, č. 1, s. 23–24. Polský překlad: TÝŽ, *Ucieczka z obozu Dössel*, *Głos Ludu*, 11. 7. 1985, s. 4; TÝŽ, *Atak na tunel. Napad niemiecki na Przelęcz Jablonkowską 26.VIII.1939 r.*, *Kalendarz Śląski*, 30, 1994, s. 35–41; TÝŽ, *Pierwsze dni okupacji hitlerowskiej na Śląsku Cieszyńskim*, *Pamiętnik Cieszyński* 9, 1994, s. 132–143; TÝŽ, *W obcym mundurze*, tamtéž, s. 52–53; TÝŽ, *Válečné matřiky z Karvinska*, Těšínsko 39, 1996, č. 2, s. 28. Polský překlad: TÝŽ, *Wojenne matryki*, *Głos Ludu*, 2 kwietnia 1996 r.; TÝŽ, *Nieznane egzekucje Polaków*, *Kalendarz Śląski*, 35, 1999, s. 99–102; TÝŽ, *Kolaborace kněží z Těšínska s okupanty v letech 1938–1945 v materiálech poválečných soudů*, in: *Andros probabilis*. Sborník prací přátel a spolupracovníků Prof. PhDr. Miloše Trapla, CSc. k jeho 70. narozeninám, ed. J. Malif – P. Marek, Brno – Olomouc 2005, s. 227–239; TÝŽ, *Fenómén německé volkslisty*, in: I. Pejčoch – J. Plachý a kol., *Okupace, kolaborace, retribuice*, Praha 2010, s. 111–119; TÝŽ, *Hitlerowski falstart*, in: *Kalendarz Beskidzki* 2014, Bielsko-Biala 2013, s. 160–164.

¹³ Mečislav BORÁK, *Válečné osudy Karola Slíwky*, Těšínsko 32, 1989, č. 3, s. 17–19. Polský překlad: TÝŽ, *Uwaga! Niebezpieczny agitator!*, *Głos Ludu*, 23. 3. 1989, s. 3; TÝŽ, *Polské obyvatelstvo na Těšínsku*, in: *Nacistická perzekuce obyvatel českých zemí. Studijní materiál pro učitele dějepisu*, edd. M. Hořava – T. Jelínek, Praha 2006, s. 33–38; TÝŽ, *Losy powstanców śląskich w kampanii wrzesniowej 1939 r. na Śląsku Cieszyńskim*, in: *Plebiscyt i powstania śląskie 1919–1921 – po 90 latach*, edd. M. Lis – L. Drozdź, Opole 2012, s. 134–144.

¹⁴ Mečislav BORÁK, *Nucené nasazení Poláků na práce do Říše v letech 1939–1945 (s přihlédnutím k Polákům z Těšínska)*, Slezský sborník 99, 2001, č. 2, s. 95–108; TÝŽ, *Soudobé problémy odškodnění obětí druhé světové války v České republice*, in: *Śląsk Opolski i Opawski w Unii Europejskiej. Problemy pierwszych lat członkostwa w stosunku do przemian społecznych / Opolské a opavské Slezsko v Evropské unii. Problémy prvních let členství se zřetelem na společenské proměny*, ed. Týž, Opava 2007, s. 39–49; TÝŽ, *Klopotná cesta. Odškodňování nacistických obětí v evropských zemích*, *Soudobé dějiny* 16, 2009, s. 177–182.

¹⁵ Mečislav BORÁK, *Relacja z poszukiwania obozu*, *Głos Ziemi Cieszyńskiej* 26, 1986, nr 27, s. 4; TÝŽ, *Zapomniany obóz. „Polenlager“ nr 83 w Benezowie Dolnym*, *Kalendarz Śląski* 29, 1993, s. 67–75; TÝŽ, *„Polenlágry“ – zvláštní druh*

Značnou pozornost věnoval na sklonku 90. let i objasnění kontroverzních témat týkajících se polského záboru Těšínska v letech 1938–1939, ať šlo o činnost tzv. Slezského odboje a českou diverzi na Těšínsku v letech 1938–1939¹⁶ nebo delimitaci hranic na podzim 1938 i spory, které jí doprovázely,¹⁷ nejnověji se pak zabýval působením polské policie na Těšínsku do vypuknutí války.¹⁸ Problematika období 1938–1939 jej však od počátku natolik zaujala, že ji sledoval i ve středoevropské perspektivě, ať už šlo o československo-polské vojenské střetnutí u Čadce v listopadu 1938,¹⁹ incident u polského konzulátu v Moravské Ostravě na sklonku téhož roku²⁰ nebo československou obranu Podkarpatské Rusi od října 1938 do března 1939.²¹

Výše uvedené výzkumy období 1938–1945 se postupně promítaly ve zpracování dějin vybraných těšínských obcí a měst,²² v obecnějších analýzách stavu výzkumu a literatury včetně úvah o možnostech a perspektivách zpracování historie Těšína a Českého Těšína²³ i v komplexních pohledech na Těšínsko v kontextu okupovaného pohraničí i Slezska včetně širších souvislostí.²⁴

V jubilanově vědecké a publikační činnosti však zřetelně vyvstávají i další témata spojená s Těšínskem v různých obdobích. Jedním z nich byl např. československo-polský spor o Těšínsko v letech 1918–1920

nacistických koncentračních táborů ve Slezsku, Těšínsko 37, 1994, č. 4, s. 24–27; TÝŽ, *Tábory pro Poláky ve Slezsku (1939, 1942–1945)*, in: Museli pracovat pro Říši. Nucené pracovní nasazení českého obyvatelstva v letech 2. světové války. Sborník ze semináře konaného ve státním ústředním archivu v Praze dne 2. dubna 2004, edd. J. Pažout – S. Kokoška – Z. Kokošková, Praha 2004, s. 124–137.

¹⁶ Mečislav BORÁK, *Joža Vochala a Slezský odboj*, Práce a studie Muzea Beskyd ve Frýdku-Místku 8, 1993, s. 28–34; TÝŽ, *Neznámé dokumenty k činnosti tzv. Slezského odboje*, Slezský sborník 96, 1998, č. 4, s. 297–308; TÝŽ, *Česká diverze na Těšínsku v letech 1938–1939*, Slezský sborník 94, 1996, č. 1, s. 45–53; polský překlad: TÝŽ, *Czeska dywersja na Zaolziu 1938–1939. Slezský odboj*, Głos Ludu, 21. 3.–18. 4. 1996.

¹⁷ Mečislav BORÁK, *Zábor Těšínska v říjnu 1938 a první fáze delimitace hranic mezi Československem a Polskem (výběr dokumentů)*, Časopis Slezského zemského muzea, série B 46, 1997, s. 206–248; TÝŽ, *Koupaliště na hranici*, Těšínsko 41, 1998, č. 4, s. 20–21; TÝŽ, *Spor o chatu pod Velkým Polomem*, Těšínsko 41, 1998, č. 4, s. 9–10; TÝŽ, *Druhá fáze delimitace hranic mezi Československem a Polskem na Těšínsku v listopadu 1938 (výběr dokumentů)*, Časopis Slezského zemského muzea, série B 49, 2000, č. 1, s. 51–94.

¹⁸ Mečislav BORÁK, *Struktura a činnost Policie Slezského vojvodství na Těšínsku v letech 1938–1939*, Časopis Slezského zemského muzea, série B 62, 2013, č. 1, s. 1–23; TÝŽ, *Personální složení jednotek Policie Slezského vojvodství na Těšínsku v letech 1938–1939*, tamtéž, série B 64, 2015, s. 61–78.

¹⁹ Mečislav BORÁK, *Československo-polská „malá válka“ u Čadce 25. listopadu 1938*, Historie a vojenství 47, 1998, č. 4, s. 65–90; TÝŽ, *Incident pod Tatrami 27. listopadu 1938 a delimitace hranic mezi Polskem a Československem*, Historie a vojenství 47, 1998, č. 5, s. 3–24; TÝŽ, *Starcie zbrojne polskiego i czechosłowackiego wojska pod Czacą 25 listopada 1938 roku*, in: Od Zaolzia po Jaworzynę. Rewindykacje graniczne jesienią 1938 roku, Prace Komisji Historii Wojskowości, Tom III, ed. R. Kowalski, Nowy Targ 2004, s. 69–100.

²⁰ Mečislav BORÁK, *Únos „bílého orla“*. Incident u polského konzulátu v Moravské Ostravě 26. 12. 1939, Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska 20, 2001, s. 466–472; TÝŽ, *Porwanie Orla białego*, Kalendarz Śląski 37, 2001, s. 133–138.

²¹ Mečislav BORÁK, *Obrana Podkarpatské Rusi (říjen 1938 – březen 1939)*, Česko-slovenská historická ročenka 1997, Brno 1997, s. 165–178; TÝŽ, *Boje československé armády na Slovensku a Podkarpatské Rusi (říjen 1938 – březen 1939)*, Sborník Vojenské akademie v Brně, řada C-D, 2, 1999, s. 123–128; TÝŽ, *Obrana republiky na Podkarpatské Rusi v letech 1938–1939*, in: Vznik ČSR 1918 a Podkarpatská Rus. (Sborník z mezinárodní konference v Praze), Edice Podkarpatská Rus, sv. 21, edd. M. Balcar – M. Balcar, Praha 1999, s. 87–95; TÝŽ, *Śmierć na poloninach Zakarpacia*, Kalendarz Śląski 39, 2003, s. 127–140.

²² Mečislav BORÁK, *Orlová v letech 1938–1945*, in: Dějiny Orlové, ed. Týž, Orlová 1993, s. 112–114, 116–122, 129–140; TÝŽ, *Předchůdci Havířova v letech 1938–1945*, in: Havířov, edd. V. Tomolová – R. Žáček, Havířov 1995, s. 61–69; TÝŽ, *Události v roce 1938. Suchá v době okupace a války v letech 1939–1945 / Wydarzenia z 1938 roku. Sucha w czasie okupacji i wojny w latach 1939–1945*, in: Horní Suchá 1305–2005, Havířov 2005, s. 22–31; TÝŽ, *Suchá v době okupace a války v letech 1938–1945*, Těšínsko 48, 2005, č. 2, s. 16–21; TÝŽ, *Těšín za války a německé okupace*, in: Český Těšín 1920–1989. Válečné a poválečné osudy města, Opava 2011, s. 21–41.

²³ Mečislav BORÁK – Rudolf ŽÁČEK, *Problematika historie Těšína*, in: Stan i potřeby badání nad dějepisem Cieszyzna, edd. I. Panic – K. Nowak, Cieszyn 1998, s. 62–65; *Stav a perspektivy výzkumu dějin Českého Těšína*, tamtéž, s. 66–68; Mečislav BORÁK, *Česká historiografie k dějinám Těšínska za druhé světové války (1939–1945)*, in: Stan i potřeby badání nad dějepisem Śląska Cieszyńskiego, ed. I. Panic, Cieszyn 2000, s. 106–118; TÝŽ, *Dějiny Těšínského Slezska 1938–1945 na stránkách Těšínska*, Těšínsko 50, 2007, č. 4, s. 4–6.

²⁴ Mečislav BORÁK, *Těšínsko v letech 1938–1945*, in: Nástin dějin Těšínska, edd. M. Borák – D. Gawrecki, Ostrava – Praha 1992, s. 102–117. Polský překlad: TÝŽ, *Śląsk Cieszyński w latach 1938–1945*, in: Zarys dziejów Śląska Cieszyńskiego, edd. M. Borák – D. Gawrecki, Ostrava – Praha 1992, s. 102–117; TÝŽ, *Těšínské Slezsko v rámci okupovaného pohraničí v letech 1938–1945*, in: Historie okupovaného pohraničí 1938–1945, sv. 11, Ústí nad Labem 2006, s. 83–135; TÝŽ, *Německá okupace Těšínského Slezska*, in: Poláci na Těšínsku. Studijní materiál. Český Těšín 2009, s. 42–59; TÝŽ, *Śląsk Cieszyński podczas okupacji niemieckiej*, Część 1–2, Wiarus, Kwartalnik Stowarzyszenia Wojskowej Historii Śląska Cieszyńskiego, 2011, č. 1 (66), s. 6–7; 2011, č. 2 (67), s. 2–3.

v kontextu česko-slovensko-polských vztahů. Už v době rozdělení České a Slovenské federativní republiky se jasně vyjádřil k údajnému poškození Slovenska při stanovení československo-polských hranic v roce 1920,²⁵ poté věnoval pozornost chytanému „únosu“ Andreje Hlinky polskou rozvědkou,²⁶ převozu válečného materiálu do Polska v létě 1920,²⁷ postojům známých osobností ke sporu o Těšínsko²⁸ i jeho interpretaci v československé a české historiografii.²⁹

Další tematický okruh představují proměny československo(česko)-polských vztahů na Těšínsku, které opět zkoumal z různých aspektů – jako relikvy historické paměti ve vědomí tamních obyvatel,³⁰ na osudech památníku havíře polských letců F. Žwirka a S. Wigury v Těrlicku v roce 1932³¹ či polských aktivitách v roce 1945.³² V obecnější rovině tuto problematiku pojednal v článku o současných proměnách vidění „sousedů“ v česko-polském pohraničí.³³ Nakonec je třeba zmínit i některé drobnější články o zajímavých osobnostech i událostech z Těšínska.³⁴

Řada prací o Těšínsku přesahovala tento region a týkala se v různé míře celého českého Slezska či Ostravska v letech 1938–1945. Předmětem soustavného zájmu M. Boráka v těchto oblastech byla především odbojová problematika,³⁵ zachytil ale také okupační poměry na Ostravsku³⁶ i jinde v českých zemích a v Polsku.³⁷ Jeho

²⁵ Mečislav BORÁK – Rudolf ŽÁČEK, *Ukradené vesnice. Musí Češi platit za 8 slovenských obcí?*, Český Těšín 1993.

²⁶ Mečislav BORÁK, *„Únos“ Andreje Hlinky. Tajná akce polské rozvědky z roku 1920*, Těšínsko 39, 1996, č. 4, s. 7–11; polský překlad: TÝŽ, *Czy Polacy chcieli porwać Hlinkę?*, Kalendarz Śląski 33, 1997, s. 141–146; TÝŽ, *Opožděný „únos“ Andreje Hlinky*, Slované historické studie 23, 1997, s. 63–67; TÝŽ, *Chytaný únos Andreje Hlinku. Tajná akcia polskiej wywiadowej służby*, Historická revue. Časopis o dejinách spoločnosti 9, 1998, č. 7, s. 8–9.

²⁷ Mečislav BORÁK, *Zadržování přepravy válečného materiálu přes Československo do Polska v letech 1919–1920*, in: Śląsk Cieszyński u zarania polskiej i czechosłowackiej niepodległości 1918–1920, ed. K. Nowak, Cieszyn 1999, s. 86–95; TÝŽ, *Rozmowy Polaków z Beneszem w sprawie polskich transportów wojskowych przez Czechosłowację w lipcu i sierpniu 1920 r.*, Pamiętnik Cieszyński 14, 1999, s. 110–118.

²⁸ Mečislav BORÁK, *Spor o Těšínsko a Karel Čapek*, Těšínsko 44, 2001, č. 2, s. 26–27; TÝŽ, *Wojciech Korfanty a Těšínsko v pamětech Jaroslava Šaldy*, Těšínsko 46, 2003, č. 2, s. 19–20.

²⁹ Mečislav BORÁK, *Konflikt o Śląsk Cieszyński. W czechosłowackiej i czeskiej historiografii*, in: Historia Górnośląska. Polityka, gospodarka i kultura europejskiego regionu, edd. J. Bahleke – D. Gawrecki – R. Kaczmarek, Gliwice 2011, s. 451–455.

³⁰ Mečislav BORÁK, *Stosunki czesko-polskie w świadomości Polaków na Śląsku Cieszyńskim po 1989 roku*, in: Strefa pogranicza Polska – Czechy, Procesy transformacji i rozwoju. Materiały z konferencji międzynarodowej Opole-Ostrava 19–21 kwietnia 1995 r., edd. K. Heffner – W. Drobek, Opole 1996, s. 63–69.

³¹ Mečislav BORÁK, *Žwirkwowisko – przemiany symbolu*, in: Žwirkwowisko. Historia i współczesność miejsca pamięci legendarnych lotników polskich Franciszka Żwirki i Stanisława Wigury, ed. J. Szymczek, Czeski Cieszyn 2002, s. 84–114; TÝŽ, *Památník letecké tragédie v Těrlicku – symbol proměn česko-polských vztahů na Těšínsku v letech 1932–1938*, Časopis Slezského zemského muzea, série B 51, 2002, č. 3, s. 269–288; TÝŽ, *Havíře polských letců Žwirka a Wigury v Těrlicku*, Těšínsko 46, 2003, č. 1, s. 15–19.

³² Mečislav BORÁK, *Dvě zprávy o Těšínsku v roce 1945*, Těšínsko 39, 1996, č. 2, s. 29–30; TÝŽ, *Humanitární akce nebo provokace? Polska protinavrova pomoc Těšínsku v červnu 1945*, Těšínsko 40, 1997, č. 1, s. 10–14; TÝŽ, *Nieudana misja*, Kalendarz Śląski 33, 1997, s. 69–75. Z dalších prací k česko-polským vztahům na Těšínsku TÝŽ, *Umlčené zvony*, Těšínsko 41, 1998, č. 2, s. 25–26; TÝŽ, *Łotewska afera Pawła Kubisza*, Kalendarz Śląski 36, 2000, s. 69–75.

³³ Mečislav BORÁK, *Proměny obrazu „toho druhého“ v česko-polských vztazích v pohraničních regionech (předpoklady a možnosti výzkumu)*, in: Śląsk Opolski i Opawski w Unii Europejskiej. Postsocialistyczny bagaż i unijne realia / Opolskie a opawské Slezsko v Evropské unii. Postsocialistická zátěž a unijní realie, edd. B. Kozera – M. Lis, Opole 2006, s. 98–106; TÝŽ, *Przemiany obrazu sąsiada w czechosłowackich relacjach regionów pogranicza (założenia i możliwości badawcze)*, in: tamtéž, s. 107–117.

³⁴ Mečislav BORÁK, *Když byla cholera metlou lidstva*, Těšínsko 42, 1999, č. 2, s. 15–19; TÝŽ, *Orlovský farář Adolf Unger v pamětech Václava Vaška*, Těšínsko 46, 2003, č. 2, s. 21–22; TÝŽ, *Těšínská nota v pamětech Ivo Stolaríka*, Těšínsko 46, 2003, č. 1, s. 30–31; TÝŽ, *Zajímavá židle z Těšína*, Těšínsko 52, 2009, č. 3, s. 28–29.

³⁵ Mečislav BORÁK, *Po stopách partyzánů v Beskydech*, Ostrava 1984; TÝŽ, *Předmluva*, in: F. Čvanda, V nerovném boji, Ostrava 1990, s. 7–10 (publikace o partyzánském oddílu Lvce-Jan Žižka Moravskoslezský); TÝŽ, *Odboj proti nacistickým okupantům na Ostravsku v letech 1939–1945*, Ostrava. Příspěvky k dějinám a výstavbě Ostravy a Ostravska 16, 1991, s. 30–54; TÝŽ, *Odboj proti nacistickým okupantům*, in: K. Jiřík a kol., Dějiny Ostravy, Ostrava 1993, s. 378–388; TÝŽ, *Odboj ve Slezsku*, in: Rok 1942 v českém odboji. Sborník příspěvků z vědecké konference, Praha 1999, s. 60–62; TÝŽ, *Odboj na území českého Slezska v letech 1938–1945*, in: Účast křesťanů v protifašistickém odboji v střední Evropě v letech 1933–1945. Materiály z 1. části mezinárodní konference, ktorá sa uskutočnila 24.–25. októbra 2000 v Múzeu Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici pod názvom Postoje evanjelických křesťanů k fašizácii a nacizácii spoločenského života v strednej Európe v rokoch 1933–1945, ed. D. Baranová – D. Tóth, Liptovský Mikuláš 2001, s. 69–79.

³⁶ Mečislav BORÁK, *Svědectví o zastřelení anglického a kanadského letce u Moravské Ostravy v roce 1944*, Ostrava. Příspěvky k dějinám a výstavbě Ostravy a Ostravska 16, 1991, s. 147–156; TÝŽ, *Ruské protisovětské středisko v Ostravě za druhé světové války*, Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska 18, 1997, s. 256–258; TÝŽ, *Krmelín za druhé republiky, za války a nacistické okupace (1938–1945)*, in: J. Stibor – M. Nosková – M. Borák – L. Jarolímová

hlavní přínos však spočívá v průběžných analýzách stavu a úkolů výzkumu³⁸ a hlavně syntetickým zpracování období 1938–1945 v dějinách českého Slezska.³⁹ Středoevropský rozměr mají i úvahy o úloze Slezska v mezinárodních vztazích a zahraniční politice od konce První světové války do roku 1945.⁴⁰

Jakmile se po roce 1989 uvolnily archivní fondy, takže bylo možno studovat i dříve tabuizovaná témata, stal se M. Borák jednou z nejvýraznějších postav výzkumů politických represí obyvatelstva od konce 30. do poloviny 50. let v Československu i ve střední a východní Evropě. Můžeme přitom rozlišit čtyři základní směry badatelských aktivit,⁴¹ z nichž dva přispěly především k odstranění „bílých míst“ našich nejnovějších dějin po roce 1945, tj. období, jímž se předtím zabýval jen okrajově v rámci svého působení ve Slezském ústavu.⁴² Tím prvním byl rozsáhlý výzkum internačních forem politické perzekuce po II. světové válce, především různých typů táborů a táborových soustav. V první polovině 90. let zkoumal činnost komisí pro zařazování obyvatel do táborů nucené práce (TNP) v letech 1948–1954 na Ostravsku i v Československu, a své závěry shrnul v monografii, která měla ohlas v mezinárodním měřítku.⁴³ Později zachytil poválečnou perzekuci Němců v Ostravě, která vyvrcholila krvavým incidentem v internačním táboru „Hanke“ v roce 1945,⁴⁴ a komparoval vojenské tábory nucené práce, známé v Československu jako pomocné technické pra-

a kol., Dějiny Krmelína, Brušperk – Krmelín 1997, s. 121–133; TÝŽ, *Zavraždění ostravských skautů a jejich přátel v dubnu 1945*, Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska 19, 1999, s. 71–108; TÝŽ, *Oskar Schindler ve službách abwehru na Ostravsku*, Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska 21, 2003, s. 246–262; TÝŽ, *Odras propagandy Kominterny v ilegálním tisku ostravských komunistů na počátku II. světové války (1939–1941)*, in: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Svazek VIII, Praha 2011, s. 30–51; TÝŽ, *Rozvědčik z Ostravy u Hitlerova „Vlčího douště“*. Neznámé válečné osudy Jana Borovce (1923–1944?), Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy 26, 2012, s. 50–81.

³⁷ Mečislav BORÁK, *Ucieczka z transportu śmierci*, Biuletyn Towarzystwa Opieki nad Oświęcimiem, Warszawa 1998, Nr 34, s. 193–196; TÝŽ, *Ucieczka z transportu śmierci*, Kalendarz Śląski 34, 1998, s. 126–129 (články zachycující úteky polských vězňů z transportu smrti v Praze); Josef BARTOŠ – Mečislav BORÁK, *Češi v Říšské župě Sudety*, in: Nacistická perzekuce obyvatel českých zemí. Studijní materiál pro učitele dějepisu, edd. M. Hořák – T. Jelínek, Praha 2006, s. 30–51; Mečislav BORÁK, *Okupační podmínky v župě Povartí*, in: A. Hohenstein, Warthegau. Deník z let 1941–1942, Praha 2007, s. 18–21.

³⁸ Mečislav BORÁK, *Období let 1938–1945*, in: J. Bakala a kol., *Slezsko v dějinách českého státu*. Stav a úkoly výzkumu, Opava 1991, s. 225–261; TÝŽ, *Stav výzkumu dějin českého Slezska v období let 1938–1945*, in: *Slezsko v dějinách českého státu*. Sborník příspěvků z vědecké konference, pořádané pod záštitou prezidenta České republiky Václava Havla u příležitosti 50. výročí Slezského ústavu SZM v Opavě, edd. M. Borák, Opava 1998, s. 283–291; TÝŽ, *Okres 1938–1945*, in: *Śląskoznawcze deficyty badawcze nauk historycznych*, edd. M. Czaplínski – J. Dębicki – T. Przerwa, Wrocław 2007, s. 125; TÝŽ, *K problémům periodizace dějin Slezska v letech 1938–1945*, in: *K periodizaci dějin Slezska*. (Sborník z pracovního zasedání v Opavě 11.–12. prosince 2007), ed. D. Gawrecki, Opava 2008, s. 189–197.

³⁹ Mečislav BORÁK, *Slezsko v letech 1938–1945*, in: *Dějiny Českého Slezska 1740–2000*. III. pracovní svazek 1938–2000, ed. Dan Gawrecki, Opava 2001, s. 441–477; TÝŽ, *České Slezsko 1938–1945*, in: D. Gawrecki a kol., *Dějiny Českého Slezska 1740–2000*, II. díl, Opava 2003, s. 369–404.

⁴⁰ Mečislav BORÁK – Rudolf ŽÁČEK, *Role Slezska v zahraničních vztazích ČSR vůči Německu a Polsku v letech 1918–1938*, in: *Československo 1918–1938*. Osudy demokracie ve střední Evropě. Sborník mezinárodní vědecké konference v Praze, 5.–8. října 1998, Valdštejnský palác – Senát Parlamentu České republiky, edd. J. Harna – J. Valenta – E. Voráček, Praha 1999, s. 566–570; Mečislav BORÁK, *Evropská dimenze dějin Slezska v letech 1938–1945*, in: Z. Jirásek a kol., *Evropská dimenze slezských dějin*, Opava 2009, s. 97–101.

⁴¹ K tomu srov. Mečislav BORÁK, *K výsledkům výzkumu Slezského ústavu o perzekucích totalitních režimů*, Slezský sborník 107, 2009, č. 2–3, s. 124–134.

⁴² Mečislav BORÁK, *Politická orientace obyvatelstva průmyslových oblastí českých zemí v letech 1945–1946*, Slezský sborník 87, 1989, č. 2, s. 102–120.

⁴³ Mečislav BORÁK – Marie JANÁKOVÁ, *K činnosti ostravských komisí pro zařazování osob do TNP (1948–1953)*, in: *Tábory nucené práce a další projevy perzekuce 1948–1954*, Opava 1991, s. 28–54; Mečislav BORÁK – Dušan JANÁK, *Tábory nucené práce v ČSR 1948–1954*, Opava 1996. Kniha citována v zakladatelském díle o problematice táborů Joel KOTEK – Pierre RIGOULOT, *Le siècle des camps. Détenition, concentration, extermination. Cent ans de mal radical*, Paris 2000, s. 777, 802, odkud se jako druhotná citace záznam dostal do významné publikace o historii sovětských táborů Anne APPLEBAUM, *Gulag. A History of the Soviet Camps*, London – New York 2003, s. 410; obě práce byly přeloženy do řady světových jazyků.

⁴⁴ Mečislav BORÁK, *Internační tábor „Hanke“ v Moravské Ostravě v roce 1945*, Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska 18, 1997, s. 88–124.

pory (PTP), ve středoevropském měřítku.⁴⁵ O výsledcích výzkumu mimosoudních perzekucí na Moravě a ve Slezsku informoval také slovenskou odbornou veřejnost.⁴⁶

Od roku 1993 pak zahájil průkopnické výzkumy stíhání zločinů a provinění spáchaných za okupace v tzv. retribučním soudnictví v letech 1945–1948. Jejich počátek představovala analýza činnosti Mimořádného lidového soudu (MLS) v Moravské Ostravě, do jehož jurisdikce spadali i obyvatelé Těšínska.⁴⁷ Zásadní význam pak měla obšírná monografie z roku 1998, v níž zachytil retribuční soudnictví v Československu v mezinárodních souvislostech a na příkladu ostravského MLS demonstroval model činnosti těchto soudů, vymezil základní kategorie trestných činů a představil konkrétní příběhy lidí, kteří před nimi stáli. Práce byla prvním syntetickým zpracováním této problematiky v české historiografii, z níž vycházely – a dodnes se o ni opírají – následné výzkumy mimořádných lidových soudů.⁴⁸ Později organizoval výzkum židovské problematiky a antisemitismu v retribučním soudnictví,⁴⁹ věnoval pozornost obecným heuristickým a metodologickým problémům⁵⁰ a sledoval stíhání protektorátních novinářů obviněných z kolaborantství i německého obyvatelstva mimořádnými lidovými soudy na Ostravsku a v českém Slezsku.⁵¹

Další tematický okruh představoval výzkum holokaustu a různých forem perzekuce židovského obyvatelstva. Ten sice úzce souvisel se zájmem o dějiny Těšínska a Slezska, ale záhy nabyl mezinárodních parametrů, neboť od poloviny 90. let se M. Borák podrobně zabýval historií první deportace evropských Židů v transportech z Moravské Ostravy do Niska nad Sanem v letech 1939–1940, které věnoval několik monografií⁵² a řadu studií.⁵³ Z různých aspektů sledoval také situaci židovského obyvatelstva v českém Slezsku⁵⁴

⁴⁵ Mečislav BORÁK, *Fenomén tzv. vojenských táborů nucené práce v Československu a jeho mezinárodní souvislosti*, Slezský sborník 98, 2000, č. 1–2, s. 78–92.

⁴⁶ Mečislav BORÁK, *Tábory nucené práce na Ostravsku*, in: *Internačné formy politickej perzekúcie*, Košice 1992, s. 25–33; TÝŽ, *Výzkum mechanismů mimosoudních perzekucí na Moravě a ve Slezsku v letech 1945–1954*, in: *Internačné formy politickej perzekúcie II.*, Košice 2002, s. 43–62.

⁴⁷ Mečislav BORÁK, *Činnost Mimořádného lidového soudu Moravská Ostrava v letech 1945–1948*, Časopis Slezského zemského muzea, série B 44, 1995, č. 1, s. 64–90.

⁴⁸ Mečislav BORÁK, *Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*, Šenov u Ostravy 1998.

⁴⁹ Mečislav BORÁK, *Antisemitismus a židovská otázka ve světle materiálů retribučních soudů*, in: *Fenomén holocaustu. The holocaust phenomenon: sborník mezinárodní vědecké konference: Praha – Terezín, 6.–8. října 1999, Praha – Terezín 1999*, s. 103–107; TÝŽ, *Anti-Semitism and the Jewish Question in the Czech Lands in the Light of Documents of the Retribution Courts*, in: *The Holocaust Phenomenon, Prague – Terezín 1999*, s. 108–113; TÝŽ, *Mimořádný lidový soud Moravská Ostrava a projevy antisemitismu v jeho spisech*, in: *Poválečná justice a národní podoby antisemitismu. Postihl provinění vůči Židům před soudy a komisemi ONV v českých zemích v letech 1945–1948 a v některých zemích střední Evropy*. Sborník příspěvků, ed. M. Borák, Praha – Opava 2002, s. 52–78; TÝŽ, *Postihl provinění vůči Židům před retribučními soudy a komisemi ONV v českých zemích v letech 1945–1948 (výsledky výzkumu)*, in: *Tamtéž*, s. 363–373; TÝŽ, *Spisy mimořádných lidových soudů z let 1945–1948 v českých archívech a možnosti zkoumání židovské problematiky*, in: *Retribuce v ČSR a národní podoby antisemitismu: židovská problematika a antisemitismus ve spisech mimořádných lidových soudů a trestních komisí ONV v letech 1945–1948*. (Sborník příspěvků), ed. M. Borák, Praha – Opava 2002, s. 31–58.

⁵⁰ Mečislav BORÁK, *Archivní fondy k retribučnímu soudnictví v České republice*, in: *Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945–1955*. Sborník z mezinárodního semináře konaného dne 25. 10. 2000 v Praze, Praha 2001, příloha časopisu České vězeňství, 2001, č. 3, s. 150–175; TÝŽ, *Osoby souzené u retribučních soudů v nepřítomnosti*, Právněhistorické studie 42, 2012, s. 269–284.

⁵¹ TÝŽ, *Protektorátní novináři před retribučními soudy v letech 1945–1948 (na příkladu Mimořádného lidového soudu v Ostravě)*, in: *Fragmenty dějin. Sborník prací k šedesátinám Jana Gebharta*, edd. J. Hájek – J. Kocián – M. Zítka, Praha 2006, s. 507–527; Mečislav BORÁK – Dušan JANÁK, *Die tschechoslowakische Retributionsgerichtsbarkeit und die deutsche Problematik 1945–1948. Die außerordentlichen Volksgerichte in Moravská Ostrava, Opava und Nový Jičín*, in: *Sozialgeschichtliche Kommunismusforschung. Tschechoslowakei, Polen, Ungarn und DDR 1948–1968*, edd. Ch. Brenner – P. Heumos, München 2005, s. 365–422; TÝŽ, *Československé retribuční soudnictví v letech 1945–1948 a postihl německého obyvatelstva v mimořádných lidových soudů*, Právněhistorické studie 42, 2012, s. 239–268.

⁵² Mečislav BORÁK, *Transport do tmy. První deportace evropských Židů*, úvodní slovo Václav Havel, Ostrava 1994; TÝŽ, *První deportace evropských Židů. Transporty do Niska nad Sanem (1939–1940)*, Ostrava 2009; TÝŽ, *The first deportation of the European Jews: the transports to Nisko nad Sanem (1939–1940)*, Opava 2010.

⁵³ Mečislav BORÁK, *Příprava a průběh niských transportů*, in: *Akce Nisko v historii „konečného řešení židovské otázky“ k 55. výročí první hromadné deportace evropských Židů*. Mezinárodní vědecká konference. Sborník referátů, ed. L. Nesládková, Ostrava 1995, s. 100–105; TÝŽ, *Transporty do Niska nad Sanem ve světle literatury a pramenů*, Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska 22, 2005, s. 272–294; TÝŽ, *Deportace do Niska nad Sanem a jejich místo v historii holocaustu*, Historica. Revue pro historii a příbuzné vědy 1, 2010, č. 2, s. 150–168; TÝŽ, *Mezinárodní vědecká konference Transporty do Niska nad Sanem (1939–1940). První deportace evropských Židů*. Ostrava 14. října 2009, Historica. Revue pro historii a příbuzné vědy 1, 2010, č. 2, s. 245–248; TÝŽ, *Z nacistického koncentračního tábora do sovětských gulagů (Osudy ostravských Židů z transportů do Niska nad Sanem)*, Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy 25, 2011, s. 97–135.

i osudy příslušníků židovské komunity v Ostravě,⁵⁵ zachytil i ohlas „křišťálové noci“ v Československu.⁵⁶ Tyto výzkumy jej na počátku nového tisíciletí dovedly k problematice restitucí kulturních statků obětí II. světové války, v níž patří k předním odborníkům uznávaným v mezinárodním měřítku.⁵⁷

Posledním stěžejním tématem se stal katyňský zločin z roku 1940 a jeho oběti původem z českých zemí, především Poláci z Těšínska či se vztahem k němu. Po vydání první české monografie o tomto zločinu i první rozsáhlé práce o obětech Katyně z území ČR v polštině⁵⁸ pokračovalo vyhledávání a evidence obětí a zpracování řady dílčích témat v množství článků a studií,⁵⁹ probíhající po roce 2000 jako součást výzkumů československých obětí politických perzekucí v SSSR.⁶⁰ Výsledky této nesmírně náročné práce shrnul v ro-

⁵⁴ Mečislav BORÁK, *Situace židovského obyvatelstva na území českého Slezska v době okupace (1938–1945)*, in: Židé ve Slezsku. Studie k dějinám Židů ve Slezsku, edd. J. Spyra – M. Wodziński, Český Těšín 2001, s. 142–152; TYŽ, *The situation of the Jewish Population in the Territory of Czech Silesia during the Occupation 1938–1945*, in: Jews in Silesia, edd. J. Spyra – M. Wodziński, Kraków 2001, s. 181–192; TYŽ, *Sytuacja ludności żydowskiej na obszarze czeskiego Śląska w okresie okupacji (1938–1945)*, Śląsk Opolski 11, 2001, Nr 2/44, s. 38–44; TYŽ, *Prameny k transportům z opravského obvodu Sudetské župy do Terezína, Terezínské listy* 33, 2005, s. 36–44.

⁵⁵ Mečislav BORÁK, *Změny v postavení židovské městské komunity v Ostravě (1938–1945)*, Česko-slovenská historická ročenka 2001, Brno 2001, s. 85–91; TYŽ, *Šanghaj a záchrana židů z Ostravska za druhé světové války*, Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska 23, 2007, s. 98–135; TYŽ, *Ostravský rabin Arnošt Bass (1885–1943) a jeho rodina*, Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy 27, 2013, s. 165–183.

⁵⁶ Mečislav BORÁK, *Wydarzenia „nocy kryształowej” i ich oddźwięk na terenach Czechosłowacji*, in: Colloquium Opole '98 – 60 rocznica pogromu Żydów w Niemczech, edd. M. Lis – A. Trzecińska-Polus, Opole 2000, s. 49–60.

⁵⁷ Mečislav BORÁK, *Kulturní statky a problémy vlastnictví. Zkušenosti střední Evropy po roce 1989*, Terezínské listy 32, 2004, s. 85–94; TYŽ, *O restitucích kulturních statků obětí holokaustu*, Soudobé dějiny 11, 2004, č. 1–2 (Český fašismus, Mnichov a protektorát), s. 282–299; TYŽ, *Verspätete Gerechtigkeit. Die Restitution von enteigneten Kulturgut in Tschechien*, Osteuropa 56, 2006, Heft 1–2, s. 247–262. TYŽ, *Budoucnost ztraceného dědictví. Dokumentace, identifikace a restituce kulturních statků obětí druhé světové války*, Soudobé dějiny 13, 2006, č. 3–4, s. 507–526; TYŽ, *Některé možnosti muzejní identifikace předmětů patřících obětem holokaustu*, in: Ztracené dědictví. Příspěvky z „kulatých stolů“ na téma dokumentace, identifikace a restituce kulturních statků obětí II. světové války, ed. M. Borák, Praha 2006, s. 76–82; TYŽ, *Mezi Ruskem a Německem. Problém „přemístěných” kulturních statků ve střední Evropě v letech 2000–2006*, Terezínské listy 35, 2007, s. 151–168; TYŽ, *The Identification of Works of Art Belonging to Holocaust Victims and the Possibility of Restoring them to their Original Owners (Using the Example of the Silesian Regional Museum)*, in: Holocaust Era Assets. Conference Proceedings, edd. J. Schreider – J. Klepal – J. Kalhousová, Prague 2009, s. 857–864. Viz též webové stránky vlády ČR – EU2009CZ: Holocaust Era Conference. Prague, June 26–30, 2009, HEA Conference Proceedings, s. 1–7 [online]. Dostupné online z: http://www.holocausteraassets.eu/files/200000251-1b938a2d36/WG_LA_12.pdf

⁵⁸ Mečislav BORÁK, *Vraždy v Katyňském lese*, Ostrava 1991; TYŽ, *Symbol Katynia. Zaoziarskie ofiary obozów i więzień w ZSRR*, Czeski Cieszyn 1991.

⁵⁹ Mečislav BORÁK, *Głos historii (Groby w Lesie Katyńskim, Obóz w Ostaszkwie, Obóz w Starobielsku)*, Szkie i dialog. Kwartalnik społeczno-kulturalny, Polish Evangelical Institut in Stockholm 11, 2000, Nr 40, s. 32–40; TYŽ, *Katyn – neznámé souvislosti. Občané z Těšínska obětmi zločinu NKVD*, Těšínsko 34, 1991, č. 3, s. 10–15; TYŽ, *Mrtví od Charkova. Občané z Těšínska v Katyni číslo 2*, Těšínsko 35, 1992, č. 1, s. 16–22; TYŽ, *Obyvatelé Těšínska obětmi táborů a věznic v SSSR (výsledky výzkumu)*, Slezský sborník 90, 1992, č. 2, s. 108–120; TYŽ, *Zaoziarskie ofiary Katynia*, Łambinowicki Rocznik Muzealny 15, 1992, s. 20–27; TYŽ, *Echa katyńskie*, Kalendarz Śląski 29, 1993, s. 49–52; TYŽ, *Tragedie slezských policistů*, Těšínsko 36, 1993, č. 4, s. 11–19; TYŽ, *Pamięć nie opuszcza żywych*, Zwrot 45, 1993, nr 4, s. 8–15; TYŽ, *Katyn dans la mémoire des Tchèques et des Polonais de Silésie*, La Nouvelle Alternative. Revue pour les droits et les libertés démocratiques en Europe de l'Est, Paris, Décembre 1993, No 32, p. 28–31; TYŽ, *Trzy spowiedzi Franciszka Kozika*, Supplement, Pismo Stowarzyszenia Autorów Polskich w Krakowie, Kraków, kwiecień 1993, nr 22, s. 3–7; TYŽ, *Svědectví ze Slovenska*, Těšínsko 37, 1994, č. 3, s. 18–20; TYŽ, *Ostravští rodáci obětmi zločinu NKVD v Katyni*, Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska 17, 1995, s. 152–163; TYŽ, *Dlaczego kłamali Franciszek Hajek?*, Biuletyn Katyński 42, 1997, s. 55–69; TYŽ, *Zločin v Katyni a jeho české a slovenské souvislosti*, in: Evropa mezi Německem a Ruskem. Sborník prací k sedmdesátinám Jaroslava Valenty, edd. M. Šesták – E. Voráček, Praha 2000, s. 505–522.

⁶⁰ Mečislav BORÁK, *Największa zbrodnia w historii Zaolzia. Podróż do Miednoje*, Kalendarz Śląski 37, 2001, s. 106–111; TYŽ, *Katyński zločin a jeho oběti z Těšínského Slezska*, Časopis Slezského zemského muzea, série B 55, 2006, č. 3, s. 218–250; TYŽ, *Ofiary zbrodni katyńskich w Republice Czeskiej w świetle nowych ustaleń*, Łambinowicki Rocznik Muzealny 30, 2007, s. 63–84; TYŽ, *Pamięć Katynia po obu stronach Śląska*, in: Z pamięcią ku przyszłości, Rydułtowy 2007, s. 107–126; TYŽ, *Záhada katyńských lebek*, Acta Historica et Museologica Universitatis Silesianae Opaviensis 8, 2008, s. 511–532; TYŽ, *Ewangelicy ze Śląska Cieszyńskiego wśród ofiar Katynia, Ostaszkowa i Miednoje*, in: Trzysta lat tolerancji na Śląsku Cieszyńskim, edd. R. Czyż – W. Gojniczek – D. Spratek, Cieszyn 2010, s. 226–234; TYŽ, *Zbrodnia Katynska i ofiary z Zaolzia / Katyński zločin a oběti Těšínska*, in: Katyn – Pamięć Narodu. Publikacja okolicznościowa z okazji 70. rocznicy Zbrodni Katyńskiej / Katyn – Pamięć naroda. Sborník k 70. výročí Katyňského zločinu, ed. M. Steffek, Český Těšín 2010, s. 3–20; TYŽ, *Spis ofiar zbrodni katyńskiej / Seznam obětí katyňského zločinu*, tamtéž, s. 28–46; TYŽ, *Преступление в Катynи и его чешский и словацкий контекст*, in: Катyньские материалы [online]. Dostupné z: <http://katynbooks.narod.ru/czechoslovakia/borak-ru.cz.html> [22. 5. 2010].

ce 2011 monografie obsahující životopisy téměř 500 osob, zastřelených v roce 1940 příslušníky NKVD v Katyni, Charkově, Tveru, v ukrajinské Bykovni a na dalších místech SSSR, jež verifikoval v ruských, ukrajinských, polských, českých a německých materiálech.⁶¹ Bádání však stále pokračuje a díky rozsáhlé popularizační a informační činnosti se hlásí stále další příbuzní a potomci obětí.

Zvlášť významná byla zakladatelská role M. Boráka při již zmíněném výzkumu politické perzekuce československých občanů v sovětském Rusku a později Sovětském svazu v letech 1918–1956. Výzkumný záměr, který koncipoval na základě zkušeností získaných v 90. letech při zkoumání politických perzekucí obyvatelstva v Československu a střední Evropě totalitními režimy a v přímé návaznosti na katyňské výzkumy, probíhal od počátku tisíciletí ve třech etapách v rámci výzkumných projektů Ministerstva zahraničních věcí České republiky (MZV ČR) a Grantové agentury České republiky (GA ČR), které pod jeho vedením řešili opavští i pražští historici.⁶² Jejich cílem bylo postihnout průběh a mechanismy politických perzekucí (v ruské terminologii „represí“) v SSSR, zjistit jejich konkrétní oběti z řad Čechů, československých občanů a obyvatel českých zemí, vytvořit počítačovou evidenci údajů o nich (vstupní hypotéza předpokládala cca 5 000 obětí) a shromáždit podklady pro verifikaci jednotlivých případů a osudů perzekvovaných.

Během prvního studijního pobytu opavských historiků v Moskvě v létě a na podzim 2001 byly mj. navázány pracovní kontakty s organizacemi zabývajícími se touto problematikou, zejména sdružením Memorial a Muzeem Andreje Sacharova v Moskvě, které hlavně díky profesorovi Borákově trvají dodnes. Orientační průzkum literatury a pramenů v jejich sbírkách i ve fondech ústředních ruských archivů v Moskvě umožnil verifikovat základní metodické postupy i heuristické možnosti archivního výzkumu.⁶³ Ucelenou analýzu problematiky i představy o dalším postupu pak prezentoval M. Borák ve sborníku z mezinárodní konference „Osudy československých občanů v bývalém SSSR (1918–1956)“ v Praze v únoru 2002 a v následujícím roce znovu shrnul v samostatné monografii.⁶⁴

V další fázi výzkumu v letech 2004–2007 kromě bádání v moskevských i pražských archivech, při němž se zaměřil na oběti nezákonných poprav včetně pokračujícího zkoumání katyňského zločinu,⁶⁵ vytvořil M. Borák ve Slezském ústavu v Opavě, resp. Slezském zemském muzeu, unikátní fond cizojazyčné literatury k problematice politických represí, počítačovou databázi obětí represí i internetovou stránku České stopy v Gulagu.⁶⁶ Uspořádal také sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference k ukončení projektu v listopadu 2006 v Praze a dvoudílný sborník syntetických studií Perzekuce československých občanů v Sovětském svazu (1918–1956), který vyšel na jaře 2007.⁶⁷ Zatímco v prvním z nich představil dosažené vý-

⁶¹ Mečislav BORÁK, *Ofiary Zbrodni Katyńskiej z obszaru byłej Czechosłowacji*, Opava 2011.

⁶² Jednalo se o výzkumný projekt MZV ČR č. RB 19/27/01 „Českoslovenští občané z území dnešní ČR perzekvovaní v SSSR“ řešený v roce 2001, projekt GA ČR č. 409/04/0779 „Formy a rozsah perzekuce Čechů, československých občanů a obyvatel českých zemí v Sovětském svazu (1918–1956)“ řešený v letech 2004–2007 a pokračovací projekt č. 409/09/0555 „Perzekuce československých občanů v Sovětském svazu (1918–1956)“ řešený v letech 2009–2014.

⁶³ Mečislav BORÁK, *Materiály k perzekuci československých občanů ve 30.–50. letech v SSSR v ruských archivech*, in: Vězeňské systémy v Československu a ve střední Evropě 1945–1955. Sborník z mezinárodní konference konané ve dnech 28.–29. 11. 2001 v Praze, ed. Dušan Janák, Opava 2001, s. 76–86; TYŽ, *Prameny k perzekuci české menšiny a československého exilu v bývalém SSSR v ruských archivech*, Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Philosophica, Historica 31, 2002, s. 383–397; TYŽ, *Czechosłowaccy jeńcy wojenni w ZSRR 1945–1955 (problem weryfikacji narodowości i obywatelstwa w sowieckiej ewidencji)*, in: Jeńcy wojenni w latach II wojny światowej. Łambinowicki Rocznik Muzealny 25, 2002, s. 109–120.

⁶⁴ Mečislav BORÁK, *Českoslovenští občané z území dnešní České republiky perzekvovaní v SSSR*, in: M. Borák a kol., *Perzekuce občanů z území dnešní České republiky v SSSR*, Sešity ÚSD AV ČR, sv. 38, Praha 2003, s. 7–205; TYŽ, *České stopy v Gulagu. Z výzkumu perzekuce Čechů a občanů ČSR v Sovětském svazu*, Vydání druhé, upravené, Opava 2003.

⁶⁵ Mečislav BORÁK, *Formy i rozmiar represji wobec Czechów i mieszkanców ziem czeskich w Związku Radzieckim do 1956 r. Stan badań*, in: Represje sowieckie wobec narodów Europy 1944–1956, edd. D. Rogut – A. Adamczyk, Żelów 2005, s. 323–341; TYŽ, *Českoslovenští Židé – oběti gulagů a popravišť v Sovětském svazu*, in: První pražský seminář. Dopady holocaustu na českou a slovenskou společnost ve druhé polovině 20. století, ed. H. Macháčová, Praha 2008, s. 97–110; srov. též studie a články v pozn. 60.

⁶⁶ Specializovaný fond cizojazyčné literatury, především ruské a polské, zčásti i ukrajinské, čítající dnes již na tisíc svazků, je uložen v Ústřední knihovně Slezského zemského muzea. Pracovní verze databáze zahrnuje v současnosti přes čtyři tisíce obětí a stále ještě se doplňuje, ověřuje a upravuje. Internetová stránka České stopy v gulagu [online] je dostupná online z: <http://gulag.szmo.cz>.

⁶⁷ *Výzkum perzekuce československých občanů v Sovětském svazu (1918–1956)*, Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference pořádané Ústavem pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, Národním archivem České republiky a Slezským zemským muzeem 30. listopadu 2006 v Praze, ed. M. BORÁK, Opava 2007; *Perzekuce československých občanů v Sovětském svazu (1918–1956). Část I. Vězni a popravení; Část II. Váleční zajatci a internovaní. Sborník studií*, ed. M. BORÁK, Opava 2007.

sledky řešení projektu, ve druhém zveřejnil zásadní studii o popravách jako součásti politických represí v SSSR a jejich obětech v letech 1918–1956.⁶⁸

V poslední etapě v letech 2009–2014 zkoumal osudy Čechů popravených v období „velkého teroru“ let 1937–1938 nejen v ruských archívech, ale soustavněji i v archívech, knihovnách a na univerzitách na Ukrajině, kde získal také ukrajinské soupisy obětí perzekucí. Nové poznatky uplatnil vedle tuzemských studií o obětech „velkého teroru“ z Ostravska a Těšínska⁶⁹ také v Rusku⁷⁰ a Polsku, kde vystoupil na podporu ruských nevládních organizací a badatelů rozkrývajících zločiny stalinismu,⁷¹ ve výše uvedených syntézách o transportech do Niska nad Sanem i o katyňském zločinu,⁷² a především ve dvou nových zásadních monografiích. V první z nich na případech Čechů a československých občanů popravených v Moskvě v letech 1922–1953 ukázal mechanismy sovětských politických represí a přinesl informace o osudech 121 osob, pochovaných na všech pěti pohřebištích obětí těchto represí v Moskvě. Ve druhé se zabýval represemi vůči českým obyvatelům sovětské Ukrajiny, přinesl soupis více než 500 popravených Čechů a československých občanů a podrobně popsal osudy popravených z oblasti Volyně a Podolí.⁷³

Na problematice perzekucí Čechů a československých občanů v Sovětském svazu je vidět, jak se v Borákově tvorbě jednotlivá témata prolínají, jak se k již prozkoumaným jevům vrací a z jiného zorného úhlu, na základě nových pramenů a zjištění otvírá další a další otázky. Snad ještě zjevnější je tato kontinuita u posledního velkého okruhu jeho badatelského zájmu, týkajícího se polské menšiny a internetních vztahů, k němuž ho přivedly výzkumy Těšínska. Jako jeden z předních znalců této problematiky se přitom zaměřil na sporná či konfliktní témata, ovlivňující československo- či česko-polské vztahy v historii i v současnosti.⁷⁴ Značnou pozornost věnoval i vývoji polské menšiny na národnostně smíšeném Těšínsku i v Československu a České republice⁷⁵ a její situaci po roce 1989.⁷⁶

⁶⁸ Mečislav BORÁK, *Výzkum a evidence obětí perzekuce z řad Čechů, československých občanů a obyvatel českých zemí v Sovětském svazu v letech 1918–1956*, in: *Výzkum perzekuce*, s. 10–40; TÝŽ, *O výzkumu československých obětí politických represí*, in: *Perzekuce československých občanů, Část I.*, s. 7–14; *Část II.*, s. 7–14; TÝŽ, *Popravy jako součást politických represí v SSSR a dosud zjištěné oběti z řad Čechů a československých občanů*, in: *Perzekuce československých občanů, Část I, Vězni a popravení*, s. 117–236; Mečislav BORÁK – Zdeněk JIRÁSEK, *Spisy dozoru Prokuratury SSSR a československé oběti politických represí*, in: *tamtéž*, s. 237–252.

⁶⁹ Mečislav BORÁK, *Oběti „velkého teroru“ v Sovětském svazu v letech 1937–1938 původem z Ostravska*, Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska 24, 2009, s. 9–40; TÝŽ, *Z nacistického koncentračního tábora do sovětských gulagů (Osudy ostravských Židů z transportů do Niska nad Sanem)*, Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy 25, 2011, s. 97–135; TÝŽ, *Zatajené popravy. Oběti „velkého teroru“ z let 1937–1938 v Sovětském svazu původem z Těšínska a případ Józefa Gibice z Třince*, Těšínsko 56, 2013, č. 4, s. 17–31; TÝŽ, *Zmarnované žytie Józefa Gibca z Koňskiej*, Kalendář Śląski 49, 2013, s. 88–99; TÝŽ, *Powrót Józefa Gibca*, Kalendář Śląski 50, 2014, s. 48–53.

⁷⁰ Mečislav BORÁK, *Presledovanie čechov i graždan Čechoslovakiji v SSSR v 1918–1945 gg.*, in: *Školnyje uroki po teme „Istorija političeskich represij i soprotivlenije nesvobode v SSSR“*, ed. I. A. Mišin, Moskva, 2012, s. 534–542.

⁷¹ Mečislav BORÁK, *O falsifikatorach istorii*, Jevropa. Žurnal Pol'skogo instituta međunarodnych del, tom 9, 2009, Nr 2 (31), s. 15–18.

⁷² Mečislav BORÁK, *První deportace evropských Židů*; TÝŽ, *The first Deportation of the European Jews*; TÝŽ, *Ofiary Zbrodni Katyńskiej*; viz též pozn. 52 a 61.

⁷³ Mečislav BORÁK, *Moskevská pohřebiště. Češi a českoslovenští občané popravení v Moskvě v letech 1922–1953*, Opava 2013; TÝŽ, *Zatajené popravy. Češi a českoslovenští občané popravení na sovětské Ukrajině. Z historie Velkého teroru na Volyni a v Podolí*, Opava 2014.

⁷⁴ Vedle literatury uvedené výše v pozn. 13–33 např. Mečislav BORÁK, *Pod opieką policji*, Kalendář Śląski 34, 1988, s. 138–139; TÝŽ, *Poláci v České republice po roce 1989 a sporná místa česko-polských vztahů*, Slezský sborník 93, 1995, č. 1–2, s. 67–70; TÝŽ, *Les conflits du passé dans la mémoire de la minorité polonaise en République tchèque après 1989*, La Nouvelle Alternative. Revue pour les droits et les libertés démocratiques en Europe de l'Est. Paris, Juin 1995, No 38, s. 34–36; TÝŽ, *Očima Poláků. Historie a současnost československo-polských vztahů a polská menšina v Československu v zrcadle polského tisku na Těšínském Slezsku v letech 1989–1992. Komentovaná bibliografie. Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis – Supplementa Tomus LX*, Opava 2010.

⁷⁵ Mečislav BORÁK, *Polská menšina v České republice*, in: *Menšiny v ČR a v sousedních zemích z perspektivy integrace České republiky do Evropské unie (Menšiny v ČR a Evropě)*, Praha 1997, s. 128–136; TÝŽ, *Z historie Poláků v České republice*, in: G. Sokolová – Š. Hernová – O. Šrajerová a kol., *Češi, Slovinci a Poláci na Těšínsku a jejich vzájemné vztahy*, Opava 1997, s. 22–32; TÝŽ, *Problémy polské menšiny v České republice v devadesátých letech*, in: *Národnostní menšiny a majoritní společnosti v České republice a v zemích střední Evropy v 90. letech XX. století*, edd. G. Sokolová – O. Šrajerová, Opava – Praha 1998, s. 230–241; TÝŽ, *Polská menšina v České republice*, in: Ivan Gabal a kol., *Etnické menšiny ve střední Evropě. Konflikt nebo integrace*, Praha 1999, s. 120–127; TÝŽ, *Stav a perspektivy výzkumu dějin polské národnostní menšiny v ČR (ČR)*, in: *Polacy na Zaozi 1920–2000. Zbiór referatów z konferencji naukowej, która odbyła się 13.–14. 10. 2000 w Czeskim Cieszynie / Poláci na Těšínsku 1920–2000. Sborník příspěvků z vědecké konference konané ve dnech 13.–14. 10. 2000 v Českém Těšíně*, ed. J. Szymczek, Czeski Cieszyn 2002, s. 31–48; TÝŽ, *Vlastenectví Poláků v českých*

Při výčtu badatelských a publikačních aktivit profesora Boráka nelze opomenout jeho soustavnou organizátorskou činnost. Podílel se na řešení téměř čtyř desítek výzkumných úkolů od mezinárodních projektů přes granty státních a rezortních agentur, Moravskoslezského kraje či Statutárního města Ostrava až po interní vědecké úkoly institucí, v nichž působil, přičemž u většiny z nich byl řešitelem či spoluřešitelem.⁷⁷ Přitom absolvoval řadu zahraničních studijních pobytů a stáží, v 90. letech především v archívech a vědeckých ústavech v Polsku, po roce 2000 v Rusku a na Ukrajině, ale také v Izraeli či v Číně.⁷⁸

V těchto souvislostech je třeba připomenout i jeho rozsáhlou editorskou činnost, která zahrnuje téměř tři desítky odborných knih vydaných v uplynulém čtvrtstoletí. Jedná se především o syntézy a sborníky týkající se dějin Těšínska a Slezska,⁷⁹ současných problémů Opavska a Opolska⁸⁰ i česko-polských vztahů.⁸¹ Dále jsou to práce věnované perzekuci československých občanů v bývalém Sovětském svazu⁸² a retribučnímu soudnictví,⁸³ největší skupinu však tvoří monografie a sborníky k problematice restitucí kulturních statků odcizených za II. světové války.⁸⁴ Solitérní pozici má sborník k sedmdesátinám blízkého přítele, historika

zemích za první a za druhé světové války, in: *Česká společnost za velkých válek 20. století (pokus o komparaci)*, edd. J. Gebhart – I. Šedivý, Praha 2003, s. 93–102.

⁷⁶ Mečislav BORÁK, *Problém dvojjazyčnosti na Těšínsku po roce 1990*, *Člověk a společnost* 3, 2000, č. 1, [online], dostupné z: <http://www.saske.sk/cas/archiv/1-2000/borak.html>; TÝŽ, *Problémy menšinových médií na příkladu polské národnostní menšiny v ČR*, in: *Śląsk Opolski i Opawski w kierunku standardów europejskich. Regiony i procesy integracyjne po wejściu do Unii Europejskiej / Opawski a opolské Slezsko ve směru evropských standardů. Regiony a integrační procesy po vstupu do Evropské unie*, Opava 2005, s. 127–133; TÝŽ, *Centralizační aspekty v menšinové politice v českých zemích po roce 1945 (na příkladu polské menšiny v Těšínském Slezsku)*, in: *Udržitelnost rozvoje společnosti a kvalita života*, edd. A. Václavíková – M. Chmelařová, Opava 2009, s. 6–16.

⁷⁷ Vedle výše uvedených projektů MZV ČR a GA ČR (viz pozn. 64) např. *Mémoire des dueres et des résistances en Tcheco-Slovaquie, Europe centrale et en France (Paměť války a odboje v Česko-Slovensku, střední Evropě a ve Francii)*, Institut d'histoire du temps présent, Paris, France, doba řešení 1992–1994; *Činnost mimořádných lidových soudů ve Slezsku a na Ostravsku v letech 1945–1948*, GA ČR č. 404/93/0141, doba řešení 1993–1996; *Židovská problematika a antisemitismus ve světle retribučních soudů 1945–1948*, GA AV ČR č. 9063902/1999, doba řešení 1999–2002; *Zákonná opatření a nezákonné zásahy vůči skupinám obyvatelstva a jednotlivcům v Československu v letech 1938–1948*, MZV ČR č. RB 8/2003, doba řešení 2003–2006; *Historie a postavení polské menšiny v ČR (ČSR)*, Slezský ústav SZM, doba řešení 1992–2005 aj.

⁷⁸ Zmíňme např. stipendijní stáž Nadace Batoryho ve Wojskowém Instytutu Historycznym ve Varšavě v letech 1994–1995, od roku 2001 studijní pobyt v ústředních státních archívech a knihovnách, ve Sdružení Memorial a Muzeu Andreje Sacharova v Moskvě, od roku 2005 pak i v obdobných ukrajinských institucích v Kyjevě, ale také archívech v Užhorodě, Berehovu a Lvově (2005) či Státním archivu Žitomirské oblasti a Žitomirské státní univerzitě I. Franka v Žitomiru (2010–2011), výměnný pobyt ve společenskovědních ústavech v Šanghaji a Pekingu v roce 2005 či celkem čtyři studijní pobyt v Yad Vashem v Jeruzalémě a Wiener Library v Tel Avivu v letech 2003–2014.

⁷⁹ *Nástin dějin Těšínska*, edd. Mečislav BORÁK – Dan GAWRECKI; *Zarys dziejów Śląska Cieszyńskiego*, edd. Mečislav BORÁK – Dan GAWRECKI; *Dějiny Orlové*, edd. Mečislav BORÁK; *Slezsko v dějinách českého státu*, edd. Mečislav BORÁK.

⁸⁰ *Śląsk Opolski i Opawski w kierunku standardów europejskich. Aktywność społeczna mieszkających pogramicza / Opolské a opavské Slezsko ve směru evropských standardů. Společenská aktivita obyvatel pohraničí*, edd. Mečislav BORÁK; *Śląsk Opolski i Opawski w kierunku standardów europejskich. Regiony i procesy integracyjne po wejściu do Unii Europejskiej / Opavské a opolské Slezsko ve směru evropských standardů. Regiony a integrační procesy po vstupu do Evropské unie*, edd. Mečislav BORÁK; *Śląsk Opolski i Opawski w Unii Europejskiej. Problemy pierwszych lat członkostwa w stosunku do przemian społecznych / Opolské a opavské Slezsko v Evropské unii. Problémy prvých let členství se zřetelem na společenskou proměny*, edd. Mečislav BORÁK.

⁸¹ *Česko-slovensko-polské vztahy v letech 1938–1939. Příspěvky z mezinárodní konference*, edd. Mečislav BORÁK, Slezský sborník 94, 1996, č. 1, s. 1–100; *Česká a polská bohemistika na přelomu století / Czeska i polska bohemistyka na przelomie stuleci*, edd. Mečislav BORÁK – Ryszard GLADKIEWICZ, Praha 2007; *Polacy i Czesi między Rosją i Niemcami (XIX–XXI wiek)*, edd. Mečislav BORÁK – Ryszard GLADKIEWICZ, Wrocław 2008; *Česká polonistika a polská bohemistika na přelomu století / Czeska polonistyka i polska bohemistyka na przelomie stuleci*, edd. Mečislav BORÁK – Ryszard GLADKIEWICZ, Praha 2009.

⁸² *Perzekuce občanů z území dnešní České republiky v SSSR*, edd. Mečislav BORÁK; *Výzkum perzekuce československých občanů v Sovětském svazu (1918–1956)*, edd. Mečislav BORÁK; *Perzekuce československých občanů v Sovětském svazu (1918–1956), Část I–II*, edd. Mečislav BORÁK.

⁸³ *Retribuce v ČR a národní podoby antisemitismu*, edd. Mečislav BORÁK; *Poválečná justice a národní podoby antisemitismu*, edd. Mečislav BORÁK; *Československé právní normy z let 1940–1945 a jejich poválečná aplikace v českých zemích*, edd. Mečislav BORÁK – Jiří KOCIAN – Jan KUKLÍK ml., Brno 2008.

⁸⁴ *The Lost Heritage of Cultural Assets. The documentation, identification and repatriation of the cultural assets of WWII victims*, edd. Mečislav BORÁK, Prague 2005; *Ztracené dědictví. Příspěvky z „kulatých stolů“ na téma dokumentace, identifikace a restituce kulturních statků obětí II. světové války*, edd. Mečislav BORÁK, Praha 2006; *The Future of the Lost Cultural Heritage. The documentation, identification and restitution of the cultural assets of WWII victims*, edd. Mečislav BORÁK, Prague 2006; *Budoucnost ztraceného kulturního dědictví. Dokumentace, identifikace a restituce kulturních statků*

Borise Čelovského, jehož životu a dílu v něm věnoval rozsáhlou studii.⁸⁵ Symbióza historika, novináře a vypravěče pak vedla M. Boráka ke snaze obnovit tradice zábavného lidového čtení v podobě dvou sérií historických kalendářů z let 1994–1997 a 2004–2006, které připravil spolu s dalším přítelem, redaktorem Miroslavem Tyrlíkem.⁸⁶

Výčet jubilatovy odborné činnosti by mohl ještě dlouho pokračovat. Publikoval přes 60 recenzí a zpráv v odborném tisku,⁸⁷ vystoupil na 44 mezinárodních konferencích v zahraničí, z nichž připomeňme např. VII. World Congress of ICCEES v Berlíně v roce 2005, kde řídil panel The Situation of National Minorities in the Post-Communist Countries of Central Europe, a 95 konferencích, seminářích a workshopech v České republice.⁸⁸ Zpracoval přes sto expertíz pro různé účely včetně přípravy nové legislativy o odškodňování obětí II. světové války a politických perzekucí totalitních režimů, mezi nimi kupř. v letech 2010–2011 doplnění a verifikaci seznamu Slováků popravených v letech 1937–1938 v Kyjevě a pochovaných v lese u obce Bykivňa poblíž Kyjeva pro Ústav památi národa a Kancelář prezidenta Slovenské republiky Ivana Gašparoviče v Bratislavě.⁸⁹ Poskytl množství konzultací jednotlivcům, organizacím i různým úřadům a pů-

obětí II. světové války, ed. Mečislav BORÁK, Praha 2007; Helena KREJČOVÁ – Otomar KREJČA, *Jindřich Baudisch a konfiskace uměleckých děl v protektorátu*, ed. Mečislav BORÁK, Praha 2007; Helena KREJČOVÁ – Mario VLČEK, *Návraty paměti. Deponáty židovského majetku v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze*, ed. Mečislav BORÁK, Praha 2007; *Restituce zkonfiskovaných uměleckých předmětů. Přání nebo realita. Dokumentace, identifikace a restituce kulturních statků obětí II. světové války. Příspěvky z mezinárodní vědecké konference v Liberci (24.–26. října 2007)*, ed. Mečislav BORÁK, Šenov u Ostravy 2008; *Restitution of Confiscated Works of Art. A Wish or a Reality? Documentation, identification and restitution of cultural property of the victims of World War II. Proceedings of the international academic conference in Liberec (24.–26. 10. 2007)*, ed. Mečislav BORÁK, Prague 2008; Helena KREJČOVÁ – Mario VLČEK, *Memories Returned. Jewish Property at the Museum of Decorative Arts, Prague. (Translation of the opening pages, introductory study and editorial notes from the Czech-language publication Návraty paměti)*, ed. Mečislav BORÁK, Prague – Šenov 2008; Helena KREJČOVÁ – Mario VLČEK, *Výkupné za život Vývozy a vynucené dary uměleckých předmětů při emigraci židů z Čech a Moravy v letech 1938–1942 (na příkladu Uměleckoprůmyslového muzea v Praze) / Lives for Ransom. Exports and forced donations of works of art during the emigration of Jews from Bohemia and Moravia 1938–1942 (the case of the Museum of Decorative Arts in Prague)*, ed. Mečislav BORÁK, Šenov u Ostravy 2009; Helena KREJČOVÁ – Mario VLČEK, *M. Siegfried Blumenthal. Život v realitě a mimo ni. Protižidovská opatření v Protektorátu Čechy a Morava na příkladu loupeže majetku Siegfrieda Blumenthala a jeho sbírky stříbra v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Brně / Siegfried Blumenthal. Life In and Outside Reality. Anti-Jewish measures in the Protectorate of Bohemia and Moravia. The looting of Siegfried Blumenthal's property and part of his silver collection at the Museum of Applied Arts in Brno*, ed. Mečislav BORÁK, Praha 2010. „The West” Versus „The East” or The United Europe? The different conceptions of provenance research, documentation and identification of looted cultural assets and the possibilities of international cooperation in Europe and worldwide: proceedings of an international academic conference held in Poděbrady on 8–9 October, 2013, ed. Mečislav BORÁK, Prague 2014; Vladimír DRBOHLAV – Vanda DRBOHLAVOVÁ – Helena KREJČOVÁ – Johana PROUZOVÁ – Mario VLČEK, *Osudy válečných deponátů. Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze, svazek 1 / The Fate of Wartime Deposits. Museum of Decorative Arts, Prague, Volume 1*, ed. Mečislav BORÁK, Praha 2014.

⁸⁵ *K počtu historika mnichovské konference. Sborník příspěvků k osmdesátinám Bořivoje Čelovského*, ed. Mečislav BORÁK, Slezský sborník 101, 2003, č. 3, s. 161–420; Mečislav BORÁK, *Historik Bořivoj Čelovský a jeho dílo*, tamtéž, s. 163–194; TÝŽ, *Čelovský Bořivoj*, in: Biografický slovník Slezska a severní Moravy, nová řada, sešit 11 (23), Ostrava 2008, s. 27–30.

⁸⁶ *Kratochvilný kalendář historický Moravskoslezského dne na obyčejný rok 1994. Za císaře pána*, edd. Mečislav BORÁK – Miroslav TYRLÍK, Ostrava 1993; *Kratochvilný kalendář historický Moravskoslezského dne na obyčejný rok 1995. Za první republiky*, edd. Mečislav BORÁK – Miroslav TYRLÍK, Ostrava 1994; *Kratochvilný kalendář historický Moravskoslezského dne na přestupný rok 1996. Za války a po ní*, edd. Mečislav BORÁK – Miroslav TYRLÍK, Ostrava 1995; *Kratochvilný kalendář historický Moravskoslezského dne na obyčejný rok 1997. Za socialismu*, edd. Mečislav BORÁK – Miroslav TYRLÍK, Ostrava 1996; *Moravskoslezský kalendář na přestupný rok 2004*, edd. Mečislav BORÁK – Miroslav TYRLÍK, Šenov u Ostravy 2003; *Moravskoslezský kalendář 2005*, edd. Mečislav BORÁK – Miroslav TYRLÍK, Šenov u Ostravy 2004; *Moravskoslezský kalendář na rok 2006*, edd. Mečislav BORÁK – Miroslav TYRLÍK, Šenov u Ostravy 2005.

⁸⁷ Zpravodaj Slezského ústavu ČSAV Opava, Slezský sborník, Těšínsko, Archívni časopis, Soudobé dějiny, Tereziňské listy aj.

⁸⁸ Z dalších vystoupení na mezinárodním fóru v tuzemsku i v zahraničí připomeňme např. konference *Katyň – zločin stolecí* (Český Těšín, 1993); *Les régimes post-communistes et la mémoire du temps présent* (Paris, 1993); *50 rocznica tragedii żywockiej* (Haviřov – Bludovice 1994); *Śląsk Cieszyński i zarania polskiej i czechosłowackiej niepodległości* (Cieszyn 1998); *Dzieje i kultura Żydów na Śląsku* (Wrocław 2000); *Między przynusową przyjaźnią a prawdziwą solidarnością. Czasi – Polacy – Słowacy 1938/39–1945–1989* (Wrocław 2004); *Represje sowieckie wobec społeczeństw Europy Środkowo-Wschodniej 1944–1956* (Piotrków Trybunalski 2005); *Between Russia and Germany. The problem of displaced cultural goods in Central Europe in 2000–2006* (Varšava 2006); *Holocaust Era Assets* (Praha, Terežín 2009); *Istoriaja političeskich represij i soprotivlenija nesvobode v SSSR* (Moskva 2011); *Ukrájina-Cechija: istorija ta s'ogodennja* (Oděsa 2012) aj.

⁸⁹ K problematice politických perzekucí a odškodňování jejich obětí např. expertízy pro výbor Federálního shromáždění – možnosti odškodnění obětí táborů a věznic v SSSR, (1992); pro Poslaneckou sněmovnu Parlamentu ČR – návrh zákona na odškodnění obětí války, (1994); pro MZV ČR – specifika perzekuce Poláků v českých zemích za války a možnosti odškod-

sobil v téměř třech desítkách domácích i mezinárodních odborných grémií.⁹⁰ Výsledky vědecké činnosti pochopitelně promítal do univerzitní výuky a díky šíři svých vědeckých zájmů a kontaktů dokázal poradit a pomoci studentům prakticky ve všech oblastech dějin 20. století, jak na to vzpomíná historik Jiří Friedl.⁹¹ V tomto směru je zvláště významný jeho přínos pro nejmladší fakultu Slezské univerzity v Opavě – Fakultu veřejných politik v Opavě, kde připravil několik nových předmětů věnovaných problematice menšin, politickým perzekucím i odškodňování jejich obětí včetně studijních materiálů a je garantem a předsedou oborové rady doktorského studijního oboru Moderní dějiny střední Evropy.⁹²

Významnou součástí Borákovy tvorby byla publicistika a popularizace vědeckých výsledků různými formami. Publikoval přes 500 článků v novinách a časopisech, vystoupil ve více než 100 televizních a 70 rozhlasových pořadech, v nichž poutavou formou seznamoval českou i polskou veřejnost nejen s výsledky svých výzkumů, ale i historickými událostmi, tabuizovanými tématy i běžně neznámými fakty.⁹³

nění (1999); pro MZV ČR – oběti katyňského zločinu a jejich státní příslušnost a možnosti odškodnění pozůstalých (1999); pro Českou správu sociálního zabezpečení – k návrhu zákona č. 172/2002 Sb. o odškodnění obětí deportací do SSSR (2002); pro Ministerstvo vnitra ČR – návrh na zpřístupnění fondů významných pro českou historiografii, uložených v archívech Ruské federace (2006); pro Ústav pro studium totalitních režimů v Praze a časopis Volja v Moskvě – Podklady o výsledcích řešení projektu GA ČR č. 409/09/0555 Perzekuce československých občanů v Sovětském svazu 1918–1956, řešení v SZM a na Slezské univerzitě v Opavě (2010) aj.

K postavení polského obyvatelstva na Těšínsku a problematice volkslisty např. expertízy pro Parlament ČR – návrh zákona o majetkové restituci a rehabilitaci polského spolku Matice školské v ČR a důvodová zpráva (1995); pro Ministerstvo obrany ČR – německá volkslista a služba ve wehrmachtu (1994), přijímání německé volkslisty po dosažení zletilosti (pro účely aplikace zákona 255/46 Sb., 1995); pro Radu Poláků v ČR a Hlavní výbor Polského kulturně-osvětového svazu (PZKO) – postavení Poláků na Těšínsku v době okupace (1999); k československo-polským vztahům expertízy pro komisi České národní rady (ČNR) – analýza polského tisku (1991); pro zahraniční výbor ČNR – problematika československo-polských vztahů (1992) aj.

K problematice holokaustu a majetkových restitucí např. expertízy pro Ministerstvo zahraničních věcí Polské republiky – pátrání po 10 obrazech ze sbírek Muzea Těšínského Slezska v Cieszyně, které byly ztraceny za války údajně na území dnešní ČR (2005); pro Centrum pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války – nalezení obrazů J. Wimmera „Zátiší“, F. Franka „Videňské náměstí Am Hof“ a „Videňská třída Kärtnering“, zabavených gestapem rodině Pammových z Lanškrouna, vyhledání potomků původních vlastníků a zajištění podkladů pro restituci (2007); pro Federaci židovských obcí v Praze a Ministerstvo obrany ČR – posouzení charakteru koncentračního tábora v Nisku nad Sanem a doby věznění jeho vězňů z hlediska zákona č. 255/1946 Sb. (2008) aj.

⁹⁰ Byl členem vědeckých rad Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR v Praze (2000–2006) a Slezského zemského muzea v Opavě (2005–2015), v současnosti je členem vědeckých rad Slezské univerzity v Opavě a Fakulty veřejných politik Slezské univerzity v Opavě a Vědecké a programové rady Muzea Těšínska v Českém Těšíně. Je dlouholetým členem redakčních rad Slezského sborníku, Těšínska a Slovenského přehledu, členem editiční rady Bibliotheca Tessinensis, Książnica Cieszyńska Cieszyn a vědecké redakce editičního střediska Slezské univerzity v Opavě, působí v oborových radách doktorských studijních oborů Historie se zaměřením na české a československé dějiny na Filozoficko-přírodovědecké fakultě Slezské univerzity v Opavě a Moderní dějiny střední Evropy na Fakultě veřejných politik Slezské univerzity v Opavě. Byl členem Stálé společné česko-polské komise humanitních věd při Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy ČR (2000–2006), Českého národního komitétu pro středoevropská a východoevropská studia (2001–2009) a členem a předsedou odvolací komise pro odškodnění totálně nasazených při České radě pro oběti nacismu a Česko-německém fondu budoucnosti (2001–2006), v současnosti nadále působí v Česko-ruské (rusko-české) komisi historiků a archivářů, Česko-polském fóru při MZV ČR a Polsko-české vědecké společnosti. Kromě toho působil i v devíti různých odborných pracovních skupinách a komisích.

⁹¹ J. FRIEDL, *Profesor Mečislav Borák jubilující*, s. 237.

⁹² Pro bakalářské studium připravil např. předměty Odškodňování obětí represí, Ochrana menšin, Problematika menšin, Proměny obnoveného Polska, Zříd a střední Evropa, pro navazující magisterské studium Komparativní analýza politických perzekucí ve 20. století ve střední a východní Evropě, Interetnické problémy ve střední Evropě, pro doktorské studium Historiografie moderních středoevropských dějin, Národnostní menšiny a migrace ve střední Evropě.

Ze studijních materiálů např. Mečislav BORÁK, *Ochrana menšin. Rozšířený sylabus a čítanka*, Opava 2006, 2. vyd. 2008; TÝŽ, *Odškodňování obětí represí. Rozšířený sylabus a čítanka*, Opava 2006, 2. vyd. 2008; TÝŽ, *Odškodňování obětí politických represí. Distanční studijní opora*, Opava 2012 [online]. Dostupné z: <http://elearning.fvp.slu.cz>. Podrobněji viz Mečislav BORÁK, *Problematika menšin ve studijním programu Slezské univerzity v Opavě*, in: Metodický výchovy a vzdělávání ve vztahu k národnostním menšinám. Mezinárodní konference. setkání národnostních menšin a 23. setkání Hnutí R. 11.–12. listopadu 2004, ed. J. Balvín, Praha 2005, s. 27–30; TÝŽ, *Polské aspekty v programu středoevropských studií Slezské univerzity v Opavě*, in: R. Baron – R. Madecký a kol., *Česká polonistická studia: tradice a současnost* (filologie – historie – politologie – právo), Praha 2014, s. 240–244.

⁹³ Z denního tisku to byly především Moravskoslezský den a Gos Ludu, dále Nová svoboda, Metropolitan, Ozvěny, Region, Mladá fronta Dnes, Praha, Ostravský večerník, Nové Valašsko, Deník aj., z časopisů např. Reportér, Hlas revoluce, Kulturní měsíčník, Český Böhmen-Express, Těšínsko, Národní osvobození, Společnost nebo Televize.

Nemalou část své publicistiky věnoval zážitkům ze studijních cest a expedic, které uskutečnil během dvou desetiletí většinou ve střední a východní Evropě, ale jedna z nich jej zavedla až do Latinské Ameriky.⁹⁴ Zpočátku se vydával na místa událostí, které zkoumal,⁹⁵ později organizoval i zajímavé expedice po stopách historických teorií a skutečností. V létě 1995 se např. vydal na Velkou valašskou výpravu, při níž se dvěma společníky prošel pěšky celé pohorí Karpaty po trase dlouhé 1600 km od Banátu na Dunaji přes Rumunsko, Ukrajinu, Polsko a Slovensko do Moravskoslezských Beskyd s cílem ověřit migrační teorie o původu Valachů. V létě 2001 zase vyjela expedice Jantarová stezka, která sledovala stopy této historické obchodní cesty od ruského Kaliningradu u Baltu do italské Aquileje u Jadranu v krajině i ve sbírkách více než stovky muzeí na území osmi států.⁹⁶ Každá z těchto výprav byla jiná, ale v jádru se vždy skrýval zajímavý a neotřelý nápad a snaha dokumentovat a zpřístupnit historické události, vlastní zážitky i vyprávění či vzpomínky svědků a pamětníků veřejnosti. Je symbolické, že jestliže při první výpravě Zločin v Katyni v roce 1990 navštívil jen Katyň a Smolensk, po letech výzkumů a nových poznatků se v roce 2006 znovu vydal na mnohem rozsáhlejší expedici Po stopách katyňských zločinů, která jej zavedla na řadu míst v Rusku, Bělorusku i na Ukrajině, a o dva roky později na zatím poslední expedici Po stopách popravených Čechů a československých občanů, vedoucí do pěti měst v Rusku a na Ukrajině.⁹⁷

S výsledky historických výzkumů i expedic seznamoval M. Borák veřejnost i prostřednictvím televizních filmů, k nimž napsal námět a scénář, zajistil dokumentaci a většinou je i sám moderoval. Z půldruhé desítky filmů měly mimořádný ohlas Zločin jménem Katyň z roku 2007, který získal řadu cen na mezinárodních festivalech a přehlídkách, a Zatajené popravky z roku 2009, pojednávající o 500 Čechů a československých občanech popravených v SSSR v době tzv. „velkého teroru“.⁹⁸

Důležitou součástí popularizace vědeckých výzkumů byly i scénáře výstav či expozic, na jejichž realizaci se potom podílel. Mezi dvěma desítkami těchto akcí mají specifické místo výstavy o Katyni, prezentující vždy po určité době nově zjištěné skutečnosti, zejména pak poslední z nich, instalovaná jako reprezentativní akce Velvyslanectví ČR ve Varšavě, představující výsledky českého výzkumu obětí katyňského zločinu, pod záštitou maršálka Senátu Polské republiky Bogdana Borusewicze a velvyslance ČR ve Varšavě Jana Sechtera v budově Senátu Polské republiky 25.–31. května 2011.⁹⁹ Z dalších připomeňme výstavu o transportech do Niska nad Sanem,¹⁰⁰ podíl na realizaci výstavy o majetku obětí holocaustu¹⁰¹ či výstav o perzekuci českoslo-

venských občanů v SSSR, při nichž odborně spolupracoval s mladými autory z pražského Ústavu pro studium totalitních režimů,¹⁰² připravil i dvě příležitostné tematické výstavy.¹⁰³ Dlouhodobě se pak podílel na přípravě muzejních expozic v Havířově-Životicích a v Památníku II. světové války v Hrabyni.¹⁰⁴

Tvůrčí činnost a rozsáhlé aktivity M. Boráka byly mnohokrát vysoce ohodnoceny. Za odbornou činnost získal více než dvě desítky různých ocenění, z nichž připomeňme různé ceny za odborné publikace¹⁰⁵ či ocenění v národní soutěži Gloria musaealis za podíl na významných publikačních a výstavních počinech.¹⁰⁶ Za své výzkumy perzekucí obyvatelstva totalitními režimy i související aktivity obdržel kromě řady čestných uznání a pamětních listů v roce 1997 čestnou medaili Českého svazu bojovníků za svobodu a v roce 2003 Řád skautské věčnosti. V roce 2006 získal čestnou medaili Ministerstva zahraničních věcí ČR za dlouholetý podíl na rozvoji česko-polské spolupráce, opakovaně byl oceněn i jeho podíl na rozvoji Slezské univerzity v Opavě.¹⁰⁷ O jeho publicistických kvalitách svědčí udělení nejvyšší novinářské ceny – Ceny křepelky v roce 1997 nebo 1. ceny novinářské soutěže Prix non pereant 1998 – Památky potřebují publicitu v kategorii tisk nadací Pro Bohemia a Syndikátem novinářů ČR aj.¹⁰⁸

Vysokých poct se dočkal u našich severních sousedů. Již v červenci 2001 mu byl prezidentem Polské republiky udělen Důstojnický kříž Řádu za zásluhy Polské republiky, v roce 2008 pak diplom ministra zahraničních věcí Polské republiky za významné zásluhy o šíření dobrého jména Polska ve světě. Kromě toho mu Úřadem pro záležitosti odbojářů a perzekvovaných osob Polské republiky byla v letech 2001 a 2010 udělena opakovaně medaile Pro Memoria za „výnikající zásluhy při uchovávaní památky o lidech a jejich činech v boji za nezávislost Polska za II. světové války a po jejím zakončení“ a v roce 2011 medaile Pro Patria.

Mnohostranná a rozmanitá aktivity M. Boráka udivují nejen svou šíří, ale především vzájemnou provázaností, kontinuitou, která mu umožňuje nalézat nové a nečekané souvislosti. Je pro něj příznačné nikdy nekonečným hledání historické pravdy, odkrývání mechanismů perzekucí i dávno zapomenutých osudů jejich obětí,

⁹⁴ Jednalo se o expedici DEN v Mexiku, která se v předjaří 1997 vydala po stopách českých exulantů v Mexiku a navázala i kontakty se zdejší českou menšinou.

⁹⁵ Při první studijní cestě Zločin v Katyni navštívil v roce 1990 Katyň a Smolensk, v roce 1993 následovaly expedice Koncentrační tábor v Nisku nad Sanem do Polska k první deportaci evropských židů a Obětí internačních a zajateckých táborů na Ukrajině (Lvov, Stryj, Sambor, Drohobyč), o rok později Místa obrany Podkarpatské Rusi v letech 1938–1939 (Užhorod, Užocký průsmyk, Chust, Buština, polonina Runa, Volové, Tačevo, Velký Berezynj, Perečín, Verecky aj.).

⁹⁶ Poslední z těchto expedic bylo v létě 1998 pěší putování Okolo Moravy a Slezska po historických zemských hranicích, jehož cílem byla dokumentace historických hraničních kamenů a současné situace na hranicích ČR s Polskem, Slovenskem a Rakouskem.

⁹⁷ V roce 2006 to v Rusku byly Moskva, Tver, Ostaškov, Mednoje, Smolensk, Kozelsk a Katyň, v Bělorusku Minsk a Kuropaty a na Ukrajině Charkov, Starobělsk a Lvov, v roce 2008 Moskva a Petrohrad v Rusku a Kyjev, Lvov a Žitomir na Ukrajině.

⁹⁸ Dokumentárnímu filmu Zločin jménem Katyň byly v roce 2007 uděleny cena časopisu Dějiny a současnost na mezinárodním festivalu Academia film Olomouc, hlavní cena Grand Prix 2007 na VII. mezinárodním festivalu v Baru v Černé Hoře a výroční cena na přehlídce Trilobit, v roce 2008 hlavní cena Visegrádská pečeť na III. festivalu necentrálních studií veřejnoprávních televizí Visegrádské čtyřky a byl přijat na řadu mezinárodních festivalů a přehlídek. Za film Zatajené popravky bylo uděleno ostravskému Centru dokumentární tvorby na přehlídce Trilobit Beroun 2009 Čestné uznání Českého filmového a televizního svazu (FITES). Další filmy: Zpráva o zločinu (1984), Stíny strážních věží (1988), Stíny svědomí (1990), Válka o tunel (1992), Transport do neznáma (1994), Bílá místa na černé zemi (1994), Vystřelily v Karpatech (1995), Nedovolené sňatky (1996), Křivda (1997), Intolerance (1997), Zatykač na Oskara Schindlera (1999), Lebka (2009) a Abiturienti (2012) a Po stopách Jana Borovce (2014 – odborná spolupráce). Kromě toho vystupoval v dalších deseti filmech jiných autorů.

⁹⁹ Ofiary Katynia. Klub PZKO Český Těšín, 31. 8.–15. 9. 1990; Katyň – symbol zločinů stalinismu. Slezské zemské muzeum Opava, 14. 5.–31. 5. 1991, a Okresní muzeum Bruntál, 29. 11.–31. 12. 1991; Katyň – zločin století. Muzeum Těšínska Český Těšín, 16. 4.–9. 5. 1993. Katyň – pravda i paměť. Galeryjka Domu Narodowego Cieszyn, 10. 4.–29. 4. 1995; Katyňské zločiny – neznámé souvislosti. Maďarské kulturní středisko Praha, 5.–6. 5. 1999, Polský institut Praha, 7. 5.–31. 5. 1999, Dom Narodowy, Cieszyn, Polsko, 4. 4. 2000; Katyň – pravda i paměť. Knižnice Cieszyńska v Cieszyně, 9.–28. 4. 2000 (s následnou reinstalací ve Skoczowě, Ustroni a Zebrzydowicích); Katyň – Paměť Narodu Polskiego / Katyň – paměť polského národa. Těšínské divadlo v Českém Těšíně, 28. 4.–9. 5. 2010, Památník II. světové války v Hrabyni, 18. 5.–15. 6. 2010, Senát Polské republiky, 25. 5.–31. 5. 2011, Kutno, 8. 1.–20. 1. 2012, a Gdaňsk 8. 5.–21. 5. 2012.

¹⁰⁰ Transport do Niska. Nová radnice v Ostravě, 18. 10.–4. 11. 1994; Památník životické tragédie v Havířově-Životicích. 10. 8. 1994–31. 12. 1996.

¹⁰¹ Návraty paměti. Příběhy majetku obětí holocaustu, kurátoři Helena Krejčová – Mario Vlček, Výstavní sál Umělecko-průmyslového musea v Praze 27. 6.–28. 9. 2009.

¹⁰² Osudy československých občanů v SSSR. Výstava archivních dokumentů a publikací u příležitosti vědecké konference. Akademie věd ČR Praha, 20. 2. 2002; Čechoslováci v gulagu, autoři Adam Hradílek, Jan Dvořák, úvodní text M. Borák, Galerie Montmartre v Praze, 22. 3. 2012–31. 5. 2012 (následně reinstalace v Severočeském muzeu v Liberci, v Knižnově Václava Štěcha ve Slaném, v Domě národnostních menšin v Praze, v Klubu pro kulturu a informace Stará aréna v Ostravě); Židé v gulagu. Českoslovenští Židé v sovětských pracovních táborech v období II. světové války, Knižovna Václava Havla, Praha, 10. 12. 2013–12. 1. 2014, autoři Adam Hradílek, Jan Dvořák (odborná spolupráce Mečislav Borák aj.).

¹⁰³ DEN v Mexiku. Spoluautoři P. Hamza, M. Šmýd, M. Tyrlik. Výstava fotografií. Divadlo A. Dvořáka Ostrava, 16. 10.–5. 11. 1997; Stereotypy i uprzedzenia: Polacy, Niemcy i Czesi w karykaturach. Výstava historických karikatur v knihovně Uniwersytetu Opolského v Opoli ve spolupráci institucí Evangelische Akademie Görlitz, Instytut Śląski Opole a SZM Opava, 20. 11.–10. 12. 2000.

¹⁰⁴ Okupace a odboj na Těšínsku 1938–1945, expozice Památníku životické tragédie v Havířově-Životicích, od 6. 8. 1994, renovace v roce 2004; Obrana Podkarpatské Rusi 1938–1945, součást expozice Okupace a odboj v ČR 1938–1945, Památník národní svobody v Hrabyni, od 26. 5. 1995 do r. 2005; Památník II. světové války v Hrabyni (podíl na libretu stálé expozice 2004–2005); Doba zmaru a naděje, Památník 2. světové války v Hrabyni (člen realizačního týmu k dokončení expozice od roku 2009). Podílel se také na expozici Z historie Tříneckých železáren, Muzeum Tříneckých železáren Třinec, od 8. 4. 1994.

¹⁰⁵ Např. 1. ceny v kategorii historických prací v soutěži Československého svazu protifašistických bojovníků (1988) i v soutěži Českého svazu bojovníků za svobodu (1998), úvodní slovo prezidenta Václava Havla k publikaci Transport do tmy (1994), Cena města Ostravy za podíl na knize Dějiny Ostravy (1996).

¹⁰⁶ V 2008 byla udělena zvláštní cena Gloria musaealis za publikaci výsledků výzkumu perzekucí Čechů a československých občanů v SSSR, v roce 2009 se pak podílel na ceně Gloria musaealis v kategorii Muzejní výstava roku 2009, kterou získalo Slezské zemské muzeum v Opavě za stálou expozici Památník II. světové války – Doba zmaru a naděje (odborná spolupráce na libretu a realizaci) i na druhém místě v kategorii Muzejní počín roku 2009, které získalo Umělecko-průmyslové muzeum v Praze za projekt Návraty paměti – Příběhy majetku obětí holocaustu (odborná spolupráce na výstavě a podíl na vydání publikací Návraty paměti a Výkupné za život).

¹⁰⁷ Za vědeckou a pedagogickou činnost a reprezentaci univerzity v zahraničí mu byla v roce 2009 udělena pamětní medaile, v roce 2011 bronzová a v roce 2013 stříbrná medaile Slezské univerzity v Opavě.

¹⁰⁸ Dále např. cena primátora města Olomouce na festivalu Academia film Olomouc za dokumentární film Válka o tunel (1993) nebo 2. cena novinářské soutěže Ostravský krystal – Vítkovice '98, kategorie regionální tisk, udělena Syndikátem novinářů Ostrava a Vítkovicemi, a. s. (1998).

snaha připomenout jejich památku a vrátit je tak jejich blízkým a potomkům, hledat v historické paměti kořeny současných konfliktů a snažit se je řešit. V jeho tvorbě se spojuje erudice historika a hluboká znalost každého zkoumaného tématu či problému se zápletem reportéra, vydávajícího se na „místo činu“, a schopnost putavě zachytit a různými způsoby ozvláštnit výsledky studia minulosti. V současné české historiografii je zakladatelem výzkumů perzekucí obyvatelstva ve střední a východní Evropě ve 20. století s mezinárodním renomé a odborníkem na problematiku odškodňování jejich obětí, předním znalcem holokaustu i restitucí ztraceného židovského majetku. Jeho výzkumy perzekucí, česko-polských vztahů a polské menšiny na Těšínsku i v Československu jsou vysoce ceněny u nás i v Polsku. Současně je neúnavným popularizátorem a propagátorem zjištěných poznatků, usilujícím o jejich praktické využití včetně zakotvení v legislativě, odborníkem, na něhož se s důvěrou obracují lidé i organizace s žádostí o pomoc. A právě tato „zpeřtá vazba“, za níž se ale skrývají tisíce hodin náročné práce, vyhledávání materiálů a dopisování, které nejsou nikde vidět, byla často podnětem pro další bádání. Přestože podle jubilanta už skončil čas velkých projektů i cest, věrme, že tomu tak docela není a že se můžeme těšit na jeho další tvůrčí počiny. Chtěl bych mu k tomu do dalších let popřát hodně zdraví, sil a elánu, s nímž se vždy pouštěl do věcí vážných i nevážných.

Dušan Janák

Odešel profesor Jerzy Tomaszewski (* 8. 10. 1930, † 4. 11. 2014)

Jen těžko bychom mezi historiky v sousedním Polsku hledali v posledních letech lepšího znalce novodobých českých a československých dějin, než jakým byl nedávno zesnulý profesor Jerzy Tomaszewski, přestože to byla v jeho životě jen jedna z mnoha rovin vědeckého zájmu o dějiny XX. století. Především totiž patřil k předním odborníkům na hospodářské dějiny a národnostní problematiku meziválečného Polska, zvláště na dějiny polských židů. Byl tvůrčím a plodným autorem s rozsáhlou publikační činností, jak to zdůraznil již sborník věnovaný jeho osmdesátým narozeninám (*Narody i polityka. Studia ofiarowane profesorowi Jerzemu Tomaszewskiemu*, ed. August Grabowski – Artur Markowski, Warszawa 2010). K uctění jeho památky připomeneme alespoň některé zásadní práce, hlavně ty spojené s oblastí česko-polských vztahů a někdy též se Slezským sborníkem.

Svou vědeckou dráhu započal Jerzy Tomaszewski na vysokých školách ekonomického charakteru ve Varšavě, kde vystudoval obor hospodářských dějin a dosáhl doktorátu i habilitace. Společně s historikem Zbigniewem Landauem vytvořili nejprve učebnici hospodářských dějin meziválečného Polska, jež se dočkala šesti vydání (*Zarys historii gospodarczej Polski 1918–1939*, Warszawa 1960–1999), a také monumentální vědeckou monografii na toto téma vydanou ve čtyřech svazcích, na nichž pracovali přes dvacet let (*Gospodarka Polski międzywojennej 1918–1939*, Warszawa 1967, 1971, 1982, 1989). Přispěl také do učebnice dějin světového hospodářství, ale stále častěji se jeho odborný zájem přesunoval od ekonomiky ke společenskému vývoji, který se v meziválečném Polsku výrazně dotýkal především národnostní problematiky. V té době (v roce 1970) začal působit na Varšavské univerzitě, s níž zůstal spojen až do konce svého života. Získal zde mimořádnou a posléze i řádnou profesuru, v rámci Ústavu historie vytvořil Centrum výzkumu a výuky dějin a kultury Židů v Polsku, které řadu let vedl. Pracoval rovněž ve vedení Židovského historického ústavu ve Varšavě a patřil k iniciátorům vzniku Muzea dějin polských židů, slavnostně otevřeného jen několik dnů před jeho úmrtím.

V obou nových oblastech svého odborného zaměření záhy dosáhl mimořádných úspěchů, jak o tom svědčí vydané práce a jejich ohlas. Stal se uznávaným odborníkem na národnostní problematiku v meziválečném Polsku, dokázal vylicit komplikované vztahy mezi národnostmi s pochopením pro jejich zájmy i pro nepřilíš koncepční národnostní politiku tehdejšího polského státu, přičemž ale neváhal mnohé z aspektů této pro Poláky dodnes velmi citlivé problematiky kriticky posoudit (*Ojczyzna nie tylko Polaków. Mniejszości narodowe w Polsce w latach 1918–1939*, Warszawa 1985; *Rzeczpospolita wielu narodów*, Warszawa 1985; *Mniejszości narodowe w Polsce XX wieku*, Warszawa 1991). Ještě významnější byl jeho zakladatelský přínos k dějinám polských židů. Zpracoval nejen stručný přehled jejich novodobé historie (*Zarys dziejów Żydów w Polsce w latach 1918–1938*, Warszawa 1990), ale redigoval též encyklopedický přehled dějin (*Żydzi w Polsce. Dzieje i kultura*, Warszawa 2001), vydal několik tematických monografií (např. *Preludium Zagłady. Wygnanie Żydów polskich z Niemiec w 1938 roku*, Warszawa 1998) a řadu popularizačních prací.

Tomaszewského přítel v českých zemích však velmi oceňovali zvláště jeho přátelský vztah k českým a československým dějinám a významný přínos k poznání novodobé historie československo-polských vztahů. Nebyl to jediný zahraniční směr jeho zájmu (vydal též práce k dějinám Bulharska a Izraele), ale česko-

slovenská problematika jej uhranula nejvýrazněji. Díky němu tak mohli být Poláci seznámeni s novými dějinami Československa i s osudem obou jeho částí po rozpadu federace (*Czechosłowacja*, Warszawa 1997; *Czechy i Słowacja*, Warszawa 2007), a knížka na toto téma byla zřejmě i poslední prací vydanou za jeho života (*Republika Czeska 1918–2013*, Warszawa 2014). Zájem o dějiny československo-polských vztahů však u něj přetrvával už od samého počátku jeho vědecké činnosti, ať již se to týkalo společensko-ekonomických problémů v době polského záboru Těšínska (*Polozenie klasy robotniczej Śląska Zolziańskiego [październik 1938 – wrzesień 1939]*, Kwartalnik Historyczny 75, 1968, č. 2, s. 337–353), národnostní problematiky meziválečné ČSR (*Struktura narodowościowa ludności Czechosłowacji 1918–1938. Szkic statystyczny*, Przegląd Historyczny 61, 1970, s. 645–670) nebo objevných sond do diplomatických vztahů obou zemí, když k jedné z prvních dokonce přizval ke spolupráci českého znalce problematiky Jaroslava Valentu, který měl v tehdejší ČSSR zakázáno publikovat (*Polska wobec Czechosłowacji w 1933 roku*, Przegląd Historyczny 70, 1979, č. 1, s. 695–721).

Značný ohlas nejen v odborných kruzích vzbudilo publikování diplomatických pramenů, především zásadní edice polských dokumentů k problematice Mnichova, připravená Tomaszewským ve spolupráci se Zbigniewem Landauem (*Monachium. Polskie dokumenty dyplomatyczne*, Warszawa 1985), bez níž si sotva lze představit jakýkoliv výklad novodobých dějin obou zemí. Patří sem též edice dokumentů polské zahraniční služby k počátkům Protektorátu Čechy a Morava a k činnosti československé emigrace v Polsku (*Protektorat Czech i Moraw w dokumentach polskiej służby zagranicznej*, Teki Archiwalne, 1982, č. 19, s. 177–225; *Czechosłowacka emigracja polityczna w dokumentach polskiej służby zagranicznej z roku 1939*, Teki Archiwalne, 1987, č. 20, s. 92–198).

Od 90. let se Tomaszewského zájem o československé dějiny mohl již svobodně rozvíjet v každé z oblastí, jimiž se zrovna zabýval. Čechům tak představil názory polské diplomacie na prezidenta Beneše (*Edvard Beneš v názorech polských diplomatů*, Střední Evropa 8, 1992, č. 26, s. 54–60), Polákům zase názory české historiografie na Benešovu politiku (*Najnowsze czeskie publikacje o polityce Edvarda Beneša*, Przegląd Historyczny 85, 1994, č. 3, s. 315–317). V rovině diplomatické se vrátil i k výzkumu hospodářských dějin, dokonce v samostatné publikaci vydané na Vysoké škole ekonomické (*Zprávy polských diplomatů o československém hospodářství z let 1929–1939*, Praha 2000). Podobně spojil s diplomacií i své výzkumy národnostní problematiky, když publikoval zprávy o postavení české menšiny v meziválečném Polsku (*Raporty poselstwa Republiki Czechosłowackiej w Warszawie o polozeniu Czechów na Wołyniu 1929–1938*, in: K problémům minorit, ed. Helena Nosková, Praha 1999, s. 7–36). Svůj zájem o dějiny židů realizoval též jako spolueditor sborníku příspěvků (společně s Jaroslavem Valentou), zaměřených na komparaci vztahu k židům v občanské společnosti Polska a ČSR (*Židé v české a polské občanské společnosti / Żydzi w polskim i czeskim społeczeństwie obywatelskim*, Praha 1999), nebo jako autor příspěvku o vztahu polské diplomacie k židovské emigraci (*Ministerstwo zagranicznych věcí RP a židovská emigrace*, Slovanský přehled 90, 2004, č. 4, s. 581–586).

K charakteristickým rysům Tomaszewského osobnosti patřilo, že se otevřeně vyjadřoval i k problematice stránkám vzájemných československo-polských vztahů, vždy s empatickou snahou o pochopení dějinných souvislostí. Na počátku 90. let tak hájil právo českých i polských historiků na poněkud odlišné pohledy na dějiny Těšínska (*Zarys dziejów Śląska Cieszyńskiego / An Outline History of Cieszyn Silesia*, The Polish Quarterly of International Affairs /Warsaw/, vol. 3, No 1, Winter 1994), podobně jako později pojmenoval problémy v názorech obou historiografií na společné dějiny (*Sporné problémy české a polské historiografie*, Slovanský přehled 88, 2002, č. 2, s. 233–243). Patří sem též např. příspěvek o českém nacionalismu (*K dějinám českého radikálního nacionalismu před r. 1939. Několik dokumentů*, Slovanský přehled 85, 1999, č. 4, s. 527–536), nebo o sporech ohledně Spiše a Oravy (*Czechosłowacka propaganda plebisycytowa na Spiszu i Orawie (1919–1920)*, in: Střední a východní Evropa v krizi 20. století. K narozeninám Zdeňka Sládka, ed. Václav Veber, Praha 1998, s. 323–334).

Při mapování sporných míst v česko (československo)-polských vztazích nemohl Tomaszewski pominout ani Těšínské Slezsko, přičemž se zaměřil na polský zábor Těšínska v roce 1938, patrně kvůli perfektní znalosti pramenů k tomuto období společných dějin. Redakce Slezského sborníku mu nabídla možnost publikovat studie, doložené obvykle archivními materiály, přímo v jazyku dokumentů, tedy v polštině. Vzniklo tak několik studií, jež významně přispěly k poznání dějin polského záboru Těšínska v roce 1938 a byly tak velmi podnětné nejen pro českou, ale i pro polskou historiografii. Po úvodním shrnutí dobové mezinárodní situace (*Polska wobec Czechosłowacji w 1938 r.*, Slezský sborník 94, 1996, č. 1, s. 4–19) a důkladné analýze sčítání lidu v meziválečné ČSR, zvláště ve vztahu k polské menšině (*Spisy ludności w Czechosłowacji w 1921 i 1930 r. jako źródło do badania stosunków narodowościowych*, Slezský sborník 96, 1998, č. 2, s. 95–105) publikoval Tomaszewski relace o zavádění polské správy na zabraném území (*Sprawozdania*